

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

**Výchovné potíže u dětí v pěstounské péči očima dlouhodobých
pěstounů**

Bakalářská práce

Autor: Ema Bartůšková
Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Vedoucí práce: PhDr. Lenka Neubauerová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Ema Bartůšková
Studium:	U1804
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Název bakalářské práce:	Výchovné potíže u dětí v pěstounské péči očima dlouhodobých pěstounů
Název bakalářské práce AJ:	Educational difficulties for children in foster care through the eyes of long-term foster parents

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat pěstounskou péčí v návaznosti na výchovné potíže u dětí, z pohledu dlouhodobých pěstounů. V úvodní části bude definována náhradní rodinná péče jako celek a popis jednotlivých typů péče. Dále se teoretická část práce zaměří právě na pěstounskou péči, kterou popíše krok po kroku i s právními náležitostmi. V neposlední řadě se chci v práci věnovat právě vztahům a výchově po příchodu do rodiny. Cílem bakalářské práce je zjistit s jakými potížemi se setkávají dlouhodobí pěstouni u dětí v pěstounské péči. Metody a techniky: kvalitativní výzkumná strategie - polostrukturované rozhovory s pěstouny

BUBLEOVÁ, Věduna. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka. 2., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013. ISBN 978-80-87455-17-3. PAZLAROVÁ, Hana, ed. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7. TRNKOVÁ, Lucie. Náhradní péče o dítě. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3. ZEZULOVÁ, Dagmar. Pěstounská péče a adopce. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Garantující pracoviště:	Ústav sociální práce, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Lenka Neubauerová, PhD.
Oponent:	Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	30.4.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce PhDr. Lenky Neubauerové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne: 31.3. 2021

Ema Bartůšková

Poděkování

Především bych ráda poděkovala vedoucí mé práce PhDr. Lence Neubauerové, Ph.D. za její čas, který mi při konzultacích věnovala. Dále také za trpělivost, cenné rady a v neposlední řadě odborné vedení. Poděkování patří také všem, kteří se účastnili mého výzkumu.

Anotace

BARTUŠKOVÁ, Ema. *Výchovné potíže u dětí v pěstounské péči očima dlouhodobých pěstounů*. Hradec Králové, 2020. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta (Ústav sociální práce) Vedoucí práce: PhDr. Lenka Neubauerová, Ph.D.

Bakalářská práce se zabývá pěstounskou péčí v návaznosti na výchovné potíže u dětí z pohledu dlouhodobých pěstounů. Jsou zde zjišťovány zkušenosti dlouhodobých pěstounů s problematikou výchovy a následná řešení výchovných problémů. Cílem práce je zjistit, s jakými výchovnými potížemi se u dětí dlouhodobí pěstouni setkávají nejčastěji a jaké požívají následné strategie zvládnání těchto problémů. Teoretická část se v první kapitole zaměřuje na náhradní rodinnou péči jako na celek. Druhá kapitola popisuje všechny důležité pojmy, které se pěstounské péče týkají. Od samotných druhů pěstounské péče, přes práva a povinnosti, až k procesu pěstounské péče. Teoretickou část zakončuje kapitola o dítěti v pěstounské péči. Je zde popsán příchod dítěte do rodiny, výchova a specifické chování dětí v nové rodině. Ve výzkumné části je použitý kvalitativní výzkum, který se zaměřuje na polostrukturované rozhovory s dlouhodobými pěstouny.

Klíčová slova: Pěstounská péče, děti, výchova, kvalitativní výzkum, náhradní rodinná péče, škola

Annotation

BARTUŠKOVÁ, Ema. *Výchovné potíže u dětí v pěstounské péči očima dlouhodobých pěstounů*. Hradec Králové, 2020. Bachelor thesis. University of Hradec Králové, Philosophical faculty (Institute of social work) Leader of the Bachelor thesis: PhDr. Lenka Neubauerová, Ph.D.

The bachelor thesis focuses on education challenges of foster care from a foster family from perspective. Allocating main education problems based on experiences of long term foster families and consequence finding adequate solutions. The main purpose of this study is to find out all educational difficulties that can encounter by children raised in long term foster parents and subsequently what strategies they use to solve these problems. Theoretical part of the first chapter takes about foster care as a whole. Chapter two describes and explains legal terms, all types of foster care, responsibilities and rights of the families and process of becoming and being a foster family. Last part focuses on child from entering the foster family to educational a psychological development in the new environment. Last (Third chapter) focuses on child itself, from all aspects of entering to his/her foster family to educational, emotional and psychological development. The research part uses qualitative research, focused on semi-structured interviews with long-term foster parents.

Key words: Foster care, children, education, qualitative research, substitute family care, school

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: _____

Podpis studenta: _____

Obsah

Úvod	10
I. Teoretická část	12
1. Náhradní rodinná péče.....	12
1.1 Historický vývoj náhradní péče.....	14
1.2 Dnešní možnosti náhradní péče.....	14
1.2.1 Ústavní výchova	14
1.2.2 Osvojení.....	15
1.2.3 Svěření dítěte do péče jiné osoby	16
1.2.4 Poručenství a opatrovnictví	16
1.3 Ochranná výchova a předběžné opatření.....	17
2. Pěstounská péče.....	20
2.1 Formy pěstounské péče	20
2.2 Práva a povinnosti pěstounů.....	21
2.3 Dávky pěstounské péče	22
2.4 Proces pěstounské péče	24
3. Dítě v pěstounské péči.....	29
3.1 Příchod dítěte do rodiny	29
3.2 Výchova a rizikové chování dětí	30
3.2.1 Specifické chování dětí v pěstounské péči	32
3.2.2 Nejčastější výchovné potíže u dětí v pěstounské péči.....	33
3.4 Vztahy.....	34
3.4.1 Biologičtí rodiče dětí v pěstounské péči.....	34
3.4.2 Biologické děti pěstounů	35
3.3 Škola.....	35
Shrnutí teoretické části	37
II.. Metodická část	38
4. Výzkum	38
4.1 Výzkumný cíl	38
4.2 Charakteristika výzkumného souboru	42
4.3 Metoda sběru dat	43
4.4 Metoda zpracování a vyhodnocení dat	44

4.5 Průběh a realizace výzkumu	45
4.6 Etická rizika výzkumu	46
5. Výsledky výzkumu	47
5.1 Interpretace analyzovaných dat	47
Shrnutí výzkumné části	53
Závěr a diskuze	55
Seznam příloh	57
Seznam tabulek	57
Seznam grafů	57
Seznam použité literatury	58
Seznam elektronických zdrojů	59
Přílohy	60
Příloha č. 1 – Informovaný souhlas	60
Příloha č. 2 – Seznam otázek	61
Příloha č. 3 - Polostrukturovaný rozhovor s informantkou	62

Úvod

V této bakalářské práci se zaměřím na výchovné potíže u dětí v pěstounské péči očima dlouhodobých pěstounů. O pěstounskou péči v tomto smyslu jsem se začala zajímat během výkonu mé první praxe. Byla jsem ve středisku výchovné péče (dále jen SVP), kam právě děti s výchovnými potížemi docházejí. Provádí se zde ambulantní či pobytová péče. V zařízení byly mezi dětmi i děti z pěstounských rodin a já si právě touto zkušeností všimla, jak se tyto děti projevují, a především jaké potíže se s nimi řeší. Dále jsem měla možnost poznat i několik dlouhodobých pěstounů, kteří si právě s dětmi nevěděli rady a byli odkázáni na pomoc určitých institucí a organizací. Právě tato zkušenost mě nakonec přiměla se tímto tématem zabývat i ve své bakalářské práci, a tudíž se o problematice dozvědět více.

Myslím si, že pěstounství je práce na plný úvazek a rozhodně to není chvilková dobročinná pomoc dítěti v nepříznivé situaci. Lidé, kteří se rozhodnou stát pěstounem, by si měli být jistí tím, že to ve většině případů nebude procházka růžovou zahradou. Především by pěstounům mělo být jasné, že budou muset řešit stejné problémy jako v jakékoliv jiné “normální” rodině a pěstoun by na to měl být alespoň z části připraven. Stejně tak by měl být připraven na to, že přijetí dítěte do rodiny s sebou přináší řadu specifických situací, se kterými musí pěstoun bojovat. Dítě je ve většině případů ovlivněno nějakými traumaty nebo vzpomínkami z minulé/minulých domácností, které v něm právě mohou vyvolat určité nepřijatelné chování. Chování, které bude v rozporu s výchovou u pěstounské rodiny, a tak mohou nastat potíže.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, s jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají, popřípadě s jakými nejčastěji a v jaké míře. Dílčí cíle jsem zvolila tři. Prvním dílčím cílem bude zjistit, jaké výchovné potíže se u dítěte objevují v rámci rodiny. Ve druhém dílčím cíli se zaměřím na školní prostředí a v cíli posledním se pokusím zjistit, jaké strategie zvládnání těchto výchovných potíží pěstouni aplikují, a zda se jim daří dítě usměrnit.

K tomu, abych získala potřebné informace pro můj výzkum, jsem zvolila metodu kvalitativní. Myslím si, že mi umožní nahlédnout hlouběji do problematiky než metoda kvantitativní. Použila jsem jako výzkumnou strategii polostrukturovaný rozhovor, jelikož si myslím, že mi pomůže k lepšímu navázání kontaktu s informanty. Tím mám na mysli probourání určitých osobních hranic, a následné navázání důvěry a pocitu bezpečí. Právě

důvěra a bezpečí mi pak mohou značně pomoci k tomu, aby se informanti mohli bezpečně svěřit. To považuji za velký přínos ve zkoumané problematice.

Teoretickou část se snažím propojit s částí praktickou, abych celou práci logicky ucelila. V části teoretické se zaměřím na tři hlavní kapitoly, které podrobněji rozvedu jednu po druhé. První kapitola bude věnována náhradní rodinné péči a bude tak kapitolou úvodní do samotného tématu pěstounské péče. V kapitole druhé detailněji popíši pěstounskou péči jako celek se všemi právy a povinnostmi. Poslední teoretická, tedy třetí kapitola, už bude věnována samotnému procesu přijetí dítěte do rodiny a následné výchově. Vzhledem k cílům mé práce se snažím klást důraz primárně na pěstounskou péči. Teoretickou část ukončím shrnutím.

Praktickou část práce jsem rozdělila na dvě kapitoly. První, respektive čtvrtá kapitola se bude zabývat metodou výzkumné části. Exaktně popíši hlavní cíl a cíle dílčí, které jsem si stanovila pro svůj výzkum. Charakterizuji v ní výzkumný soubor, metodu sběru dat, vyhodnocení dat a realizaci a průběh výzkumu s jistými riziky, která by mohly při výzkumu nastat. Výsledkům výzkumu věnuji pátou kapitolu, kde detailněji popíši analýzu celého zkoumaného prvku. Po shrnutí praktické části zakončuji celou bakalářskou práci závěrem a diskusí.

Bakalářská práce by mohla být přínosem pro doprovázející pěstounské organizace. Díky ní by se sociální pracovník mohl lépe orientovat ve výchovných problémech, které v pěstounských rodinách panují, takže by byl s touto problematikou lépe obeznámen a ve chvíli, kdy by daný problém nastal, by pravděpodobně věděl, kam nebo za kým rodinu či dítě poslat.

I. Teoretická část

1. Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinnou péčí bych ráda zahájila svou práci, jelikož je to stěžejní pojem. Pod tímto pojmem si každý z nás představí něco jiného. Většinou se ovšem vybaví už konkrétní druhy náhradní rodinné péče (dále jen NRP), jako je např. adopce či pěstounská péče, což je logické a v zásadě správné. Nicméně i tak si myslím, že je nutné popsat, co vlastně NRP je a co znamená tento pojem. Opřu se o některé z definic, a také o to, jak NRP popisují autoři odborné literatury. Dále v podkapitolách popíši už konkrétní druhy tak, jak je vymezil zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a odborná literatura. Pěstounskou péči zpracuji v samostatné kapitole, jelikož je pro mě ze všech druhů v návaznosti na téma práce nejdůležitější a ráda bych ji popsala detailněji.

„Náhradní rodinná péče (dále NRP) - je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče” (Matějček a kol., 1999, str.31).

Smutková (2007, str. 48) uvádí, že náhradní rodinná péče může být realizována těmito způsoby:

1. osvojení (adopce)

osvojení zrušitelné (1. stupeň),

osvojení nezrušitelné (2. stupeň),

mezinárodní osvojení.

2. pěstounská péče

Individuální:

- příbuzní (prarodiče nebo jiní příbuzní),
- cizí osoby (klasická pěstounská péče jako dlouhodobé řešení).

Skupinová:

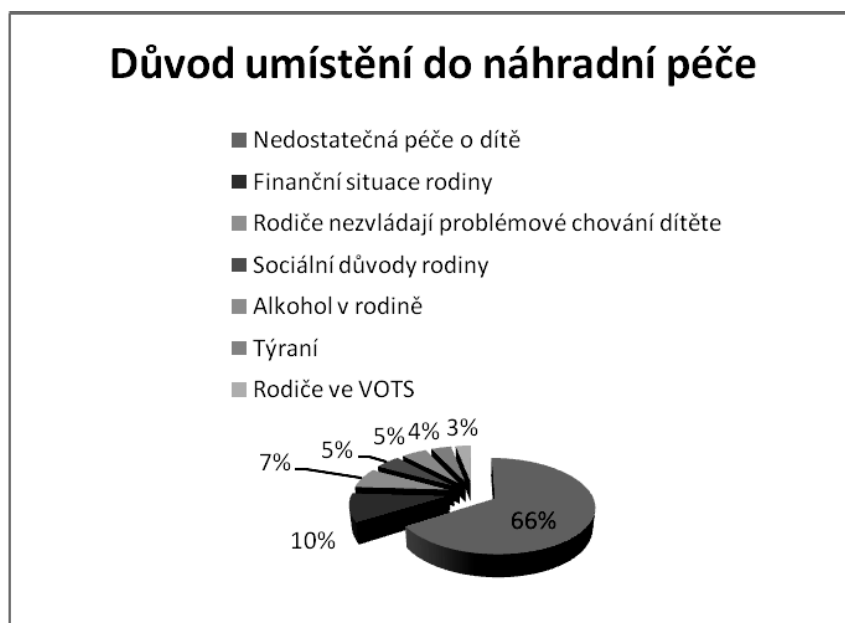
- zařízení pro výkon pěstounské péče (pěstounské páry),
- SOS dětské vesničky (matka-pěstounka).

3. poručenská péče

4. opatrovnictví

Každé dítě na světě by rádo vyrůstalo v klidném, milujícím a harmonickém prostředí s oběma biologickými rodiči. Jak ovšem víme, svět není ideálním místem, a ne každé dítě takové štěstí má. V dnešní době se systém NRP zabývá ve valné většině případy, kdy se rodiče nemohou, nechtějí nebo neumějí o dítě postarat.

Graf č. 1: Procentuální rozložení důvodů umístění do náhradní péče.

Zdroj: https://www.mpsv.cz/documents/20142/954480/nahradni_pece.pdf/0152838a-6c55-7fc1-7ec3-f90d916e56a4

V takovýchto případech jsou děti přednostně svěřovány do péče osob, které znají, což je především jejich širší rodina. Jestliže se nikdo takový nenajde, poté se dítěti hledá jiná pečující osoba, kterou ale už pravděpodobně znát nebude. Hlavním účelem NRP je dítěti poskytnout dočasně či trvale domov a péči, která se co nejvíce podobá péči rodinné. Dalším důležitým cílem je v první řadě snaha o NRP všech druhů, tak aby ústavní péče nemusela nastat. Právě ústavní péče má často negativní vliv na psychický vývoj dítěte stejně jako neudržování kontaktu s biologickými rodiči (Hotová a kol., 2018).

1.1 Historický vývoj náhradní péče

Náhradní rodinná péče se u nás pyšní velmi dlouhou a bohatou historií. První sirotčince a nalezince se u nás začaly budovat po třicetileté válce, kdy začalo značně přibývat opuštěných dětí. Už v roce 1575 byl v Praze založen první ústav, který se nazýval Vlašský špitál a staral se o chudé a opuštěné děti. Dalším takovým byl pražský nalezinec z roku 1789, jenž sloužil nemanželským dětem před nástupem do pěstounské péče. V roce 1862 byl vydán zákon, který stanovil pravidla o péči poskytované lidem, kteří byli chudí, nemohoucí, osiřelí či odložení. Podle tohoto zákona byl vydán chudinský zákon z roku 1868, který poskytoval péči potřebným bez ohledu na věk. Po snaze organizací a odborníků byl v roce 1921 vytvořen zákon o ochraně nemanželských dětí a dětí v cizí péči. Jakmile skončila 2. světová válka, všechna snaha o pokračování v zavedeném systému NRP shořela na prach. Až v 60. letech začala hojně od psychologů, pediatriů a jiných odborníků přicházet kritika na ústavy, do kterých byly děti státem umisťovány, jelikož pěstounská péče byla po válce zrušena.

Velký zlom přišel se zákonem o rodině z roku 1963 a především později, roku 1973, se zákonem o pěstounské péči. Zákony určovaly právní ochranu opuštěným dětem a umožnily jedinečnost systému NRP (Bubleová, Vránová, Vávrová, 2011, str. 9).

1.2 Dnešní možnosti náhradní péče

V dnešní době jsou dvě možnosti umístění dítěte. V první řadě je to ústavní péče, kam je dítě umisťováno v posledním možném případě. A druhou možnost tvoří náhradní rodinná péče, která má mnoho podob (Bubleová, Vránová, Vávrová, 2011).

„V současné době je náhradní rodinná péče dětem poskytována na základě zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a to formou adopce (tj. osvojení), pěstounství či poručenství s osobní péčí“ (Hotová a kol., 2018, str 20).

1.2.1 Ústavní výchova

Posledním typem NRP je ústavní výchova, která je zpravidla nařizována soudem. Děje se tomu tak v případě, kdy je výchova dítěte ohrožena či narušena a rodina neplní své funkce (Bendl, 2015, str. 142). Zde bych ráda citovala Matouškovu definici ústavní péče: *„Péče poskytovaná klientům profesionály (případně také dobrovolníky) v ústavním zařízení.“* (Matoušek, 2008, str. 239).

Dle Matějčka (1999, str. 39) ústavní péče je potřebná „*Tam, kde rodina z některých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí.*”

Pokud je ústavní péče nařízena, měla by však trvat co nejkratší možnou dobu. Lze ji nařídit na dobu 3 let, je-li to nezbytně nutné, může být prodloužena maximálně o další 3 roky. Jestliže se tak stane, soud má povinnost každých 6 měsíců přezkoumat, zda důvody k tomuto opatření stále trvají (Institucionální (ústavní) péče o dítě [online], 2015).

1.2.2 Osvojení

„*Právní úprava osvojení je obsažena v občanském zákoníku v rámci úpravy příbuzenství a švagrovství (§ 794 až 854 obč. zák.)*“ (Trnková, 2018, str. 25). Podle zákona je osvojení vnímáno jako přijetí cizí osoby za vlastní.

Osvojenec je pro nové rodiče dítě se vším všudy, tedy alespoň před zákonem. Nejčastěji o adopci usilují páry, které nemohou mít své vlastní dítě. Po několika nevydařených pokusech umělého oplodnění se pár většinou rozhodne pro adopci. V tento moment je typickým a velmi častým jevem přirozené otěhotnění ženy, která do této doby otěhotnět nemohla. Rozhodně to neberme tak, že by pár nebyl těmi správnými rodiči pro dítě a svoje poslání nevykonával plnohodnotně. Naopak spousta osvojitelů se posléze stává výbornými pěstouny. Přesto je důležité brát tuto roli zodpovědně a zvážit plusy i mínusy před rozhodnutím osvojení. Doporučuje se nevkládat do osvojení falešné představy a naděje. Osvojitelé přirozeně vyhledávají zdravé děti co nejmladšího věku, inteligentní a vzhledné. Musí ovšem brát na vědomí fakt, že i tyto děti mají někde své biologické rodiče, eventuálně i sourozence, kterými byly ovlivněny v raném období. Přepsáním dítěte na matrice za osvojitelovo ho nezměníme, je vyloučeno vymazání mysli a nastavení genetických předpokladů jedince.

Dalším případem osvojení jsou rodiny s jedním dítětem, které si usilovně přeje sourozence, nebo rodiny, kde dítě zemřelo a chtějí ho ve svých srdcích nahradit. Motivace se nemění a touha mít dítě je stejná jako u bezdětných párů. Je zásadně důležité respektovat fakta, která nemůže osvojitel změnit a snažit se dítě přijmout takové, jaké je (Zezulová, 2012, str. 17).

1.2.3 Svěření dítěte do péče jiné osoby

Svěření dítěte do péče jiné osoby upravuje zákon č. 89/2012, občanský zákoník v § 953 a dále. Dítě je svěřeno do péče jiného člověka, jestliže o něj nemůže pečovat žádný z rodičů ani poručník. Pokud se dítěte ujme osoba příbuzná či blízká, má přednost před jinou osobou. Pečující osoba musí prokazovat znaky řádné péče, musí mít bydliště na území České republiky a v neposlední řadě musí souhlasit se svěřením dítěte do péče. Práva a povinnosti pečující osoby stanovuje soud, stejně jako rozsah výživného (občanský zákon č. 89/2012 Sb.).

1.2.4 Poručenství a opatrovnictví

Poručenství a opatrovnictví nespadá do NRP v pravém slova smyslu. Jejich primárním zajištěním není osobní péče o dítě, ale správa všech nebo konkrétních záležitostí. Do náhradní péče spadá ve chvíli, kdy poručníkem je fyzická osoba, která o dítě osobně pečuje. V tomto případě poručníkovi vzniká stejný nárok na dávky jako u pěstounské péče a stejně tak uzavírá Dohodu o výkonu pěstounské péče. Vzhledem k blízké spojitosti opatrovnictví a poručenství je těmto institutům vymezena společná kapitola.

Poručenství upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník od § 928.: *„Důvodem jmenování poručníka nezletilému dítěti je skutečnost, že zde není žádný z jeho rodičů, který má a v plném rozsahu vykonává rodičovskou odpovědnost (§ 928 ods. 1 obč. zák.)”* (Trnková, 2018, str. 102). Mluvíme zde o dětech, jejichž rodiče zemřeli, jsou nezletilí, jsou neznámí nebo byli zbaveni rodičovské odpovědnosti.

Poručníkem bude jmenován ten, koho rodiče naznačili či přímo označili např. v závěti, dopise, nepřímě před přáteli a rodinou. Rodiče mohou také výslovně vyloučit osobu, kterou nechtějí jako poručníka pro své dítě. Jestliže rodiče nevyjádří svůj názor, bude rozhodovat soud, který hledá primárně mezi příbuznými či osobami blízkými. Jestliže takovou osobu soud nevyhledá, pak je poručníkem jmenován sám Orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Jmenovaná osoba musí být svéprávná a musí projevit souhlas s výkonem poručenství.

„Poručníkem je tedy v první řadě ten, kdo zajišťuje náhradní právní ochranu dítěte, spravuje jeho právní záležitosti a je zákonným zástupcem dítěte” (Trnková, 2018, str. 104). Poručník nemá vůči dítěti vyživovací povinnost, ta nadále zůstává v režii rodičů,

eventuálně vzdálenějším předků. Zánik poručenství nastává ve chvíli, kdy poručenec dovrší zletilosti.

1.3 Ochranná výchova a předběžné opatření

Ochranná výchova je ukládána soudem ve chvíli, kdy se dítě dopustí činu, jenž by mohl být při trestní odpovědnosti uznán za čin trestný. Většinou se jedná o závažné poruchy chování.

Předběžné opatření je též ukládáno soudem, a to okamžitě ve chvíli, kdy se dítě ocitne bez náležité péče nebo je jinak vážně ohroženo (Bendl, 2015, str.142).

Máme několik druhů ústavní péče, dohromady nám instituce spadají do gesce tří ministerstev (Institucionální (ústavní) péče o dítě [online], 2015):

Ministerstvo zdravotnictví

- **Kojenecké ústavy:**

Zařízení, kam jsou umístovány nejmenší děti, převážně novorozenci a kojenci do 1 roku věku. Ústavy často spadají pod dětské domovy pro děti 0-3 roky a jsou s ním spojeny.

- **Dětské domovy pro děti 0-3 roky**

Jsou zde děti zpravidla do 3 let věku. Denní režim zařízení se řídí podle dětí a individuálních potřeb vzhledem k věku každého dítěte. Mohou zde být ubytovány i těhotné ženy, které se nachází v nepříznivé situaci a jsou zdravotně ohroženy.

- **Dětská centra**

Dětská centra jsou transformující se ústavy na základě předchozích dvou zařízení. Nabízejí komplexnější péči o ohrožené dítě i v rámci ambulantních služeb (Institucionální (ústavní) péče o dítě [online], 2015).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

- **Dětské diagnostické ústavy**

Zařízení, kam jsou umístovány děti, které nemohou ze závažných důvodů zůstat ve své rodině. Zpravidla jim byla nařízena ústavní či ochranná výchova, nebo o umístění do zařízení požádala osoba, která byla za výchovu dítěte zodpovědná. Dítě zde pobývá osm týdnů ve skupině o čtyřech až šesti dětech. Tyto skupiny

se sestavují podle pohlaví či věku. Diagnostický ústav vykonává mnoho funkcí a úkolů. Stará se o vzdělávání, terapie, výchovu, socializaci a v neposlední řadě o zdraví dítěte. Snaží se naučit děti využívat racionálně svůj volný čas a podporuje kvalitní zájmy. Po uplynutí osmitýdenního pobytu dítěte se diagnostický ústav rozhoduje, do jakého, pro dítě nejvhodnějšího, zařízení může být přemístěno (Bendl, 2015, str. 142).

– **Dětské domovy**

Jsou to školská zařízení, kam jsou umísťovány děti bez závažných poruch chování. Rodiče nebo jiné odpovědné osoby se o ně nedokáží, nemohou nebo nechtějí postarat. V rodinách se často objevují sociálně patologické jevy, nemoc rodičů, výkony trestu nebo mentální retardace či extrémní chudoba. Do dětského domova se umísťují děti od 3 do 18-19 let věku, eventuálně do ukončení profesní přípravy (nejvýše do 26 let). Dále zde jsou vítány nezletilé matky s dětmi. Děti zpravidla dochází do mateřských, základních a středních škol, kde se setkávají s dětmi z funkčních rodin. Hlavní funkcí dětského domova je výchovné působení na děti mimo školní docházku. Tvoří se zde rodinné skupiny po 6-8 dětech různého věku a pohlaví. Sourozence většinou řadí do stejné „rodiny“. Role vychovatele je zde poněkud náročná. S dětmi připravuje úkoly do školy, učí je návykům, a naopak se snaží děti odnaučit zlovykům, které si z domova přinesly. Dále má za úkol připravit děti na budoucí samostatný život. Do této přípravy řadíme péči o domácnost, úřední jednání, hospodaření s penězi apod. (Bendl, 2015, str. 143).

– **Dětské domovy se školou**

Zajišťují péči dětem, kterým byla soudem uložena ústavní výchova nebo ochranná výchova. Dále se domov stará o nezletilé matky a jejich děti. Děti v tomto zařízení se často vypořádávají s poruchami chování nebo s duševními problémy. Jedinec zde může pobývat od svých 6let věku do konce povinné školní docházky. Tu zde plní ve škole, která je k domovu přidružena. Děti spolu s vychovatelem vytváří tzv. rodinné skupiny, kde se nachází 5-8 dětí (Bendl, 2015, str. 144).

– **Dětské výchovné ústavy**

Výchovné ústavy jsou určeny pro děti se závažnými poruchami chování od 15let, u nichž byla nařízena ústavní či ochranná výchova. Ve výjimečných případech zde mohou být umístěny i děti starší 12let, jsou-li u nich velmi závažné poruchy chování. Taktéž sem mohou být umístěny nezletilé matky s jejich dětmi. Funkce ústavu je zejména výchovně-vzdělávací a sociální. Velmi častým jevem je základní škola nebo střední škola přidružená k zařízení. *„Výchovný ústav poskytuje výchovně-léčebnou péči, zajišťuje ji speciálně pedagogickými a psychologickými metodami. Významnou součástí výchovného programu jsou psychoterapeutické a socioterapeutické techniky individuální i skupinové“* (Bendl, 2015, str. 144).

Ministerstvo práce a sociálních věcí

– **Domov pro osoby (děti) se zdravotním postižením**

Do domovů jsou umisťovány děti, které mají zdravotní, tělesný, mentální, smyslový anebo kombinovaný handicap, a proto vyžadují zvláštní péči, které by se jim nemohlo dostat v domácím prostředí.

– **Zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči (ZDVOP)**

Jedná se o zařízení pro děti ve věku od 0 do 18let, které se ocitly bez péče či péče přiměřené jejich věku. Je ohrožen jejich život, zdraví, vývoj či výkon jejich základních práv. Dítě je přijato na základě soudního rozhodnutí, žádosti OSPOD, rodičů či samotného dítěte. Délka pobytu je omezena na 3 měsíce, avšak výjimečně, když to dítě požaduje, může být pobyt prodloužen na 6-12 měsíců (Institucionální (ústavní) péče o dítě [online], 2015).

2. Pěstounská péče

V této kapitole bych se ráda věnovala poslední NRP z mého výčtu, a tou je pěstounská péče. Pro mě naprosto stěžejní kapitola, ve které popíši všechny povinnosti a náležitosti spojené s pěstounskou péčí.

„Pěstounská péče je podle zákona o rodině forma náhradní rodinné péče, při které pěstoun o dítě osobně pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu” (Bubleová, 2013, str. 7).

Pěstounskou péči upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník § 958-970; v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Dle zákona výkon pěstounské péče začíná ve chvíli, kdy se o dítě není schopen postarat ani jeden z rodičů či poručník. Soud vždy upřednostňuje pěstounskou péči před péčí ústavní (Občanský zákon č. 89/2012 Sb, § 958 a násl.).

2.1 Formy pěstounské péče

Pěstounskou péči můžeme dle Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) dělit podle několika znaků:

- **Dle příbuznosti:**
 - **Zprostředkovaná**
Péče, která je pro svěřené dítě poskytována v nepříbuzné rodině. Můžeme ji vnímat a označovat též jako klasickou.
 - **Příbuzenecká**
Poskytnuta je péče v okruhu širší rodiny. Často to bývají prarodiče, tety či osoby dítěti blízké (Pěstounství je profese, 2015, str.13).
- **Dle délky pobytu v pěstounské rodině**
 - **Dlouhodobá pěstounská péče**
Je to nejrozšířenější a nejtradičnější způsob péče. Děti setrvávají v rodině několik let, obvykle až do své dospělosti, a to z jednoduchého důvodu. V jejich biologické rodině, i přes snahu sociálních pracovníků, se nedaří zlepšit podmínky pro výchovu dítěte. Většinou se jedná o děti starší či dospívající, které díky pěstounské péči nemusí vyrůstat v dětském domově.

- **Pěstounská péče na přechodnou dobu**
Další je typ pěstounské péče, kdy je dítě v rodině maximálně po dobu jednoho roku. Tento typ péče je určený pro děti, které potřebují pomoc “jen” na pár týdnů nebo měsíců a je u nich ve většině případů zřejmé, že se poté vrátí zpět do rodiny. Nebo naopak je zřejmé, že se do rodiny nevrátí a budou osvojeny (Já pěstoun [online], 2017, str. 7).
- **Dle počtu dětí**
 - **Individuální**
Pěstoun má v péči svěřené jedno, maximálně dvě děti.
 - **Skupinová**
Do rodiny byly svěřeny více jak dvě děti. Často se jedná o sourozeneckou skupinu (Pěstounství je profese, 2015, str.13).

2.2 Práva a povinnosti pěstounů

Pěstouni mají určitá práva a povinnosti, které jsou vymezeny zákonem o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., § 47. Práva a povinnosti se upravují konkrétně ve vztahu k pěstounské rodině v dohodě o výkonu pěstounské péče.

Práva pěstounů:

- Zprostředkování psychologické, terapeutické či jiné odborné pomoci jednou za 6 měsíců.
- Bezplatné si zvyšování znalostí a dovedností ve výchově a péči o dítě.
- Poskytnutí pomoci a zajištění celodenní péče, je-li dítě starší 2 let, a to v rozsahu 14 kalendářních dnů v roce.
- Pomoc při plnění povinností v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte, včetně pomoci zajišťování místa a asistence při styku s oprávněnými osobami.
- Zajištění krátkodobé pomoci při péči o svěřené dítě (pracovní neschopnost, péče o osobu blízkou, narození dítěte, vyřizování nezbytných osobních záležitostí, úmrtí blízké osoby) (MPSV).

Povinnosti pěstounů:

- Osobně pečovat o dítě.
- Rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, o jeho jmění a zastupovat dítě v těchto záležitostech.
- Informovat rodiče dítěte o jeho podstatných záležitostech.
- Udržovat a prohlubovat vztahy s jeho rodiči, rodinnými členy či blízkými osobami.
- Umožnit styk dítěte s jeho rodiči, ledaže by soud stanovil jinak.
- Zvyšovat si dovednosti a znalosti ve výchově, a to jednou za rok po dobu 24hodinového školení.
- Spolupracovat s pracovníky obecního úřadu, pověřenými dohlížet na vývoj dítěte jednou za 6 měsíců.
- Umožnit osobám, které uzavřely dohodu o pěstounské péči, sledování a naplňování dohody prostřednictvím osobního kontaktu jak s dětmi, tak s pěstouny, a to jednou za 2 měsíce.

Pokud si to žádají přímé okolnosti, musí další práva a povinnosti pěstouna stanovit soud (Formy náhradní rodinné péče [online], 2019).

2.3 Dávky pěstounské péče

Dávky jsou jakousi státní odměnou pro pěstouny. Nárok na ně vzniká ve chvíli, kdy nastane svěření dítěte do péče pěstouna. Zákon, který upravuje podmínky a nárok na dávky, je od 1. ledna 2013 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí. Dávka, na kterou má každý pěstoun právo, je příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče (Pazlarová, 2016, str. 97).

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Nárok na tento příspěvek má každé nezletilé nezaopatřené dítě, které je svěřeno do péče osoby pečující. Do 18let věku dítěte žádá o příspěvek osoba pečující, které je příspěvek také vyplácen. O příspěvek lze žádat do 26let věku, pokud jedinec stále žije s osobou pečující. Po dovršení zletilosti si dotyčný žádá o příspěvek sám a rovněž je mu i vyplácen

(Pazlarová,2016, str. 99). U dětí v přechodné pěstounské péči nevzniká nárok na vyplácení dávky ani po dovršení zletilosti (MPSV).

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte činí za kalendářní měsíc:

- a) 4 950 Kč pro dítě ve věku do 6 let
- b) 6 105 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let
- c) 6 985 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let
- d) 7 260 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let

Tabulka č. 1: Podrobný popis výše příspěvku s ohledem na věk dítěte v pěstounské péči.

Věk dítěte	Dítě ve stupni závislosti I	Dítě ve stupni závislosti II	Dítě ve stupni závislosti III	Dítě ve stupni závislosti IV
	lehká závislost	středně těžká závislost	těžká závislost	úplná závislost
do 6 let	5115 Kč	6105 Kč	6490 Kč	7040 Kč
od 6 do 12	6215 Kč	7480 Kč	7975 Kč	8635 Kč
od 12 do 18	7095 Kč	8580 Kč	9130 Kč	9570 Kč
od 18 do 26	7425 Kč	8910 Kč	9460 Kč	9900 Kč

Zdroj: <https://www.finance.cz/duchody-a-davky/socialni-davky/davky-pestounske-pece/prispevek-na-uhradu-potreb-ditete/>

Odměna pěstouna

Tato dávka je považována jako forma společenského uznání osobě pečující. Nárok na ni má osoba po dobu trvání pěstounské péče.

„Osobou pečující, která má nárok na odměnu pěstouna, je rovněž fyzická osoba, která byla do dosažení zletilosti svěřeného dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, kdy tento bývalý svěřenec má nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte z titulu nezaopatřenosti” (MPSV).

Výše odměny pěstouna u osob pečujících činí za kalendářní měsíc:

- 12 000 Kč, je-li pečováno o 1 dítě
- 18 000 Kč, je-li pečováno o 2 děti
- 30 000 Kč:
 - je-li pečováno alespoň o 3 děti, nebo
 - je-li pečováno alespoň o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost)

Příspěvek při převzetí dítěte

Nárok na tuto jednorázovou dávku získává pěstoun při zahájení péče a převzetí dítěte do rodiny. Přechodní pěstouni nemají na tento příspěvek nárok.

Výše příspěvku při převzetí dítěte do péče se rovněž stupňuje podle věku (MPSV):

- do 6 let 8 000 Kč
- od 6 let do 12 let 9 000 Kč
- od 12 let do 18 let 10 000 Kč

Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Podmínkou pro získání příspěvku jsou minimálně 3 děti v péči pěstouna. Dále je zde podmínka, že motorové vozidlo nesmí být používáno k výdělečné činnosti jedince. Výše uvedeného příspěvku činí 70 % z ceny pořizovaného motorového vozidla, avšak nesmí tato částka přesáhnout 100 000,- Kč. O dávku lze žádat opakovaně, ale součet nesmí přesáhnout 200 000,- Kč za posledních 10 let (MPSV).

Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Nárok na příspěvek má každá fyzická osoba, která byla při dosažení zletilosti v pěstounské péči. Zároveň tímto zaniká nárok na příspěvek na úhradu potřeb. Příspěvek jednorázově činí 25 000,- Kč. (Pazlarová, 2016, str. 104).

2.4 Proces pěstounské péče

Vše začíná u osoby (osob), která se rozhodne stát pěstounem. O svěřením dítěte do péče rozhoduje vždy soud a orgán sociálně právní ochrany dětí upravuje postup žadatele. Při zprostředkované pěstounské péči předchází proces zprostředkování. Zajišťují ho krajské

úřady v rámci celé České republiky. První kroky zprostředkování jsou činěny u obecního úřadu obce s rozšířenou působností (Bubleová, 2013).

„Proces zprostředkování má několik fází a podle § 19a zákona o sociálně-právní ochraně dětí spočívá

- a) ve vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení*
- b) ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny*
- c) v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny*
- d) ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou” (MPSV)*

1. Podání žádosti o zprostředkování pěstounské péče

Žádost podá fyzická osoba na obecním úřadě obce s rozšířenou působností v místě jeho trvalého bydliště. Pokud se jedná o pár, který žádost podává, stačí pouze v místě trvalého bydliště jednoho z nich. Žadatel musí být občanem České republiky, mít na našem území povolen trvalý pobyt nebo to musí být osoba, která zde přechodně pobývá nepřetržitě 365 dní v roce.

2. Posuzování žadatelů o zprostředkování pěstounské péče obecním úřadem obce s rozšířenou působností

Obecní úřad obce s rozšířenou působností shromáždí od žadatele potřebné doklady a založí spisovou dokumentaci. Spisová dokumentace o žadateli obsahuje např.: žádost, osobní údaje, doklad pro potvrzení občanství, výpis z rejstříku trestů, zprávu o zdravotním stavu, údaje o sociálních a ekonomických poměrech jedince, vyjádření obecního úřadu, krajského úřadu atd. Po vyřízení a nashromáždění všech těchto náležitostí předává obecní úřad obce s rozšířenou působností kopii spisové dokumentace krajskému úřadu.

3. Posuzování žadatelů o zprostředkování pěstounské péče krajským úřadem

Posuzování vhodných žadatelů má na starost krajský úřad. Vede evidenci jak dětí, tak žadatelů.

Krajský úřad provádí i tzv. odborné posouzení žadatele předtím, než zařadí osoby do evidence. V tomto kroku se posuzuje hlavně zdravotní (duševní, tělesný a smyslový), psychický (charakteristika osobnosti, motivace, předpoklad vychovávat dítě) stav a v neposlední řadě přípravy k přijetí dítěte (zúčastní se přípravy pořádané krajským úřadem).

4. Výběr pěstounské rodiny

Výběr vhodného pěstouna/rodiny má za úkol krajský úřad. Zpravidla si k tomuto jednání zve odborníky z praxe. „*Vždy je dítěti vybírána taková rodina, která je připravena přijmout dítě právě takové, jaké je*” (Bubleová, 2013 str. 29).

„*To znamená:*

- *se všemi jeho radostmi*
- *se všemi jeho přednostmi, ale také riziky ve vývoji*
- *s jeho minulostí*
- *s jeho osobní i rodinnou anamnézou*
- *s důsledky jeho pobytu v ústavním zařízení nebo nefungující rodině*
- *s existencí jeho původních rodičů a sourozenců*
- *v případě pěstounské péče i s případnou účastí rodičů dítěte nebo jiných příbuzných na jeho další výchově*

Při výběru pěstouna pro konkrétní dítě závisí na míře nároků, požadavků, toleranci a sociálně-psychologickém posouzení žadatelů“ (Bubleová, 2013 str. 29).

5. Navazování kontaktu s dítětem

Jakmile přijde žadateli oznámení z krajského úřadu, má právo se s dítětem seznámit. Jedinec, který má dítě prozatím v péči, má povinnost setkání umožnit. Jestliže se určený vhodný pěstoun rozhodne pro výkon pěstounské péče u daného dítěte, podá žádost o svěření dítěte do péče, nejpozději však do třiceti dnů od doručení oznámení.

V této fázi je velmi důležité dbát na co nejsnazší přechod do nové rodiny. Věnovat se dítěti, zjistit si jeho rituály a zvyky, které dělá a má rádo. Jednoduše dát dítěti najevo, že se může cítit jako doma.

6. Dohody o výkonu pěstounské péče (příp. rozhodnutí)

Dohody o výkonu pěstounské péče musí být v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte (dále jen IPOD). Při tvoření dohody se pracovníci řídí primárně zájmy a individuálními potřebami dítěte, pečujících osob a osob v evidenci.

„Osobou pečující je fyzická osoba odpovědná za výchovu dítěte ”

(Bubleová, 2013, str. 30):

- *která je pěstounem*
- *která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte*
- *které je před rozhodnutím soudu o svěřeni do pěstounské péče rozhodnutím soudu nebo orgánu sociálně-právní ochrany dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání takové péče*
- *která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje*
- *která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem ”.*

Osobou v evidenci je každá fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob. Jsou to osoby, které mohou vykonávat přechodnou pěstounskou péči. *„Dohody jsou sepsány na základě návrhu obecního úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž obvodu má trvalý pobyt osoba pečující nebo osoba v evidenci, zpravidla ve lhůtě 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí příslušného orgánu o svěřeni prvního dítěte do péče osoby pečující nebo rozhodnutí o zařazení osoby v evidenci do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Nebude-li dohoda ve stanovené lhůtě uzavřena, rozhodne obecní úřad o úpravě práv a povinností dotčené osoby rozhodnutím”* (Bubleová, 2013, str. 31).

Po souhlasu příslušného obecního úřadu s rozšířenou působností dohodu může uzavřít i krajský úřad, obecní úřad nebo obecní úřad s rozšířenou působností, kde osoba pečující nebo osoba v evidenci nemá trvalý pobyt.

Individuální plán ochrany dítěte (IPOD)

Klíčový dokument pro propojení a následnou spolupráci mezi pěstounskou rodinou, OSPOD a doprovázejícími organizacemi. Podle MPSV je za daný případ dítěte a tvorbu IPOD zodpovědný odbor sociálně-právní ochrany dětí, který by ho měl vytvářet s odborníky a dalšími stranami (lékaři, škola, členové rodiny...). Dokument by měl být co nejaktuálnější, jelikož je také nazýván jako „živý dokument“ (Pazlarová, 2016)

„Reaguje na vyhodnocení situace a potřeb dítěte a obsahuje několik základních bodů (Pazlarová, 2016, str. 78):

- kdo – jména konkrétních osob odpovědných za plnění jednotlivých opatření*
- co – popis konkrétních opatření potřebných pro dítě*
- kdy – termíny plnění jednotlivých opatření*
- jak – kritéria ověření účinnosti opatření*
- revize – datum kontroly plnění celého IPOD a vypracování nového plánu”*

IPOD by měl být srozumitelný a konkrétní zároveň.

Ukončení dohody

K ukončení dohody o výkonu pěstounské péče může dojít hned z několika důvodů. Zaprvé při dosažení zletilosti dítěte, dále při ukončení výkonu na žádost pěstouna a v neposlední řadě i z důvodu neplnění pěstounských povinností (Pazlarová, 2016, str.77).

7. Služby poskytované náhradním rodinám

Služby jsou velmi potřebné a zároveň i navštěvované. Pěstouni i děti jim svěřené se setkávají s určitými situacemi, které jim služby pomáhají řešit. V dnešní době jsou služby poskytované náhradním rodičům a samotným dětem primárně zajišťovány osobami ze sociálně-právní ochrany. Řeší se hlavně otázka výchovy, psychologicko-terapeutická pomoc, a také jak se vypořádat s kontaktem biologické rodiny (Pazlarová, 2016, str.77)

3. Dítě v pěstounské péči

V této kapitole se zaměříme už na samotný proces a průběh života dítěte v pěstounské péči. Popíšeme příchod dítěte do rodiny, následně také základní a rizikové chování dětí. Rozebereme si vztahy, a to jak obecně, tak i s biologickými rodiči a biologickými dětmi pěstounů. V neposlední řadě se zmíním i školním prostředí.

„Jednoznačně je prokázáno, že rodina může být terapeutickým prostředím pro těžce citově deprivované dítě” (Gabriel, 2008, str. 130).

Základním dokumentem, kterým se řídí oblast práv dítěte, je Úmluva o právech dítěte. Podle tohoto dokumentu má dítě nárok na zvláštní péči, ochranu a pomoc. Pro naplnění plnohodnotného rozvoje dítěte je důležité, aby dítě vyrůstalo v rodinném prostředí, kde je láskyplná atmosféra a vzájemné porozumění. Dítě, dle článku 20 Úmluvy o právech dítěte, má právo na zajištění náhradní rodiny a odpovědným právním subjektem je stát.

„Nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem při veškerých postupech týkajících se dětí, ať už konaných veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány” (Úmluva o právech dítěte, článek 3, ods. 1. OSN, New York, 1989), (Matějček, 1999, str. 59).

3.1 Příchod dítěte do rodiny

Myslím si, že prvním důležitým a zlomovým momentem pro dítě je právě příchod do pěstounské rodiny. V tuto chvíli vždy záleží na prvním dojmu a pro dítě musí být tato chvíle stěžejní, a to především ve smyslu budoucího vývoje. Pro všechny členy domácnosti je to pochopitelně změna, která může vyvolat případné konflikty, na které musí být všichni předem připraveni.

„Okamžik příchodu dítěte do pěstounské rodiny bývá spojený s radostí, očekáváním a trochou obav či nejistot, které jsou zcela přirozené. Proces adaptace probíhá nejen na straně dítěte, ale i pěstounů, příp. dalších členů rodiny” (Pazlarová, 2016, str. 65).

Podle Archerové (2011) by si měli pěstouni zjistit o dítěti co nejvíce informací. Takových informací, které jim i dítěti usnadní adaptaci v nové rodině. Je dobré například zjistit, jak probíhaly všední dny dítěte a zda má dítě nějaké zvyky či požadavky, které by mu pěstouni mohli už od samého začátku poskytnout a dopřát. Ptát se na tyto věci musí primárně lidé, kteří o dítě každodenně pečovali, a tudíž ho znají. V prvních měsících se

vřele doporučuje zachovat co nejvíce z obvyklého prostředí a zkušeností dítěte. Snažte se zajistit používání stejného oblečení, povlečení, hraček, vaření jídel, na která je dítě zvyklé apod.

Lze říci, že čím je dítě mladší, tím je adaptace snazší. U kojenců je proces vcelku hladký. Dítě si rychle zvyká na náhradní rodiče či rodinu, avšak i takto malé dítě zaznamenává jisté změny. Často se u citlivějších dětí objevuje zvýšená plačtivost nebo poruchy spánku. U dětí batolecího věku probíhá tento proces velice podobně. Nicméně zde už je opravdu potřeba znát veškeré dostupné informace o dítěti, které by v adaptaci mohly pomoci. Náhradní rodiče by si měli zjišťovat různá zdravotní omezení, alergie atd. Předškolní a mladší školní děti jsou vázány na své pocity, které vzápětí ovlivňují jejich chování a reakce. Je u nich nezbytně důležité pozorovat i neverbální stránku osobnosti a snažit se jim více porozumět tímto způsobem, jelikož samy neumí ještě verbalizovat své pocity. U dětí starších (neboli školních) je základem dobré a rychlé adaptace hlavně komunikace (Pazlarová, 2016, str. 65).

3.2 Výchova a rizikové chování dětí

Velkým tématem je právě to, jak dítě v pěstounské péči vychovávat. Zdali nastavit pevné hranice, nebo naopak s dítětem soucítit a projevovat občasnou lítost. Výchova je téma, které má mnoho podob, postojů a názorů, tudíž je velice těžké najít hranici toho, jak dítě vychovat správně a důstojně. Důležitým faktorem, který sehrává ve výchově velikou roli, je právě rizikové chování dětí, které ji může jednoznačně ovlivnit. Proto bych ráda uvedla v této kapitole pár pojmů, které se s tímto tématem pojí.

„Výchova představuje dynamický proces vědomé a řízené socializace a zahrnuje všechny činnosti, které člověka formují pro život v konkrétní společnosti” (Kraus, 2014, str.64).

Podle Průchy (2015, str. 16) je to činnost, která má za úkol předat ve společnosti „duchovní majetek” z generace na generaci. Výchova provází dítě již od útlého věku. Rodič se snaží zprostředkovat vzorce a normy chování, komunikační dovednosti a dále např. hygienické návyky.

„Výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj je především právem a povinností obou rodičů” (<https://prorodinu.olomouc.eu/> [online]. 2020).

Rizikové chování je chápáno, jako nadřazený pojem k pojmům: asociální, disociální, antisociální, problémové a delikventní (Nielsen Sobotková a kol. 2014). Některé klíčové pojmy se pokusím stručně vysvětlit.

Chování asociální/antisociální je právě to chování, které se odchyluje od norem dané společnosti. Směřuje proti uznávaným hodnotám ve společenské většině. Nemusí představovat porušení zákona, ale i tak je bezesporu závažné, jelikož může narušit politické, morální a ekonomické zájmy. Hlavními představiteli asociálního chování jsou agresivita, dále také výtržnictví, násilí, šikana a týrání (Bělík, Hoferková, Kraus a kol., 2017).

Chování disociální je takové chování jedince, kdy je pro něj obtížné dodržovat určité společenské normy. Ve smyslu vyšší potřeby vzrušení, nových podnětů, a toto je často doprovázeno nezdrženlivostí. Člověk s tímto typem chování totiž nesnáší dlouhodobé zátěže. Často musí pracovat s kolísajícími pocity sebepřeceňování až k pocitu méněcennosti. Dále se tito lidé vyznačují nižší schopností sociálního učení a empatie (Matoušek, 2003).

„Rizikové chování je komplexní pojem, kterým se zabývají nejen společensko-vědci, ale také medicínské obory. V našem případě pod tímto pojmem chápeme takové chování, které přímo nebo nepřímo ústí v psychosociální nebo zdravotní poškození jedince, jiných osob, majetku nebo prostředí“ (Macek, 2003 in Nielsen Sobotková a kol. 2014).

Mezi rizikové chování řadíme (Nielsen Sobotková a kol. 2014):

- a) Záškoláctví – vysvětluje se jako touha po dobrodružství a obrana před problémy ve škole.
- b) Lhaní – dosud není považováno jako rizikové.
- c) Agresivita, agresivní chování.
- d) Šikana, kyberšikana, násilné chování.
- e) Krádeže.
- f) Vandalismus – poškozování majetku někoho jiného.
- g) Závislostní chování – užívání legálních i nelegálních návykových látek, dále například nezvládnuté užívání PC.

atd...

Kvůli těmto poruchám chování se u dětí v pěstounské péči mohou projevit tyto problémy, které se následně odráží ve výchově a je na místě je včas řešit.

3.2.1 Specifické chování dětí v pěstounské péči

Děti, které prožily spoustu nepříznivých a těžkých rodinných situací a musely za sebe bojovat, mají zažitá určitá vzorce chování, které jen tak lehce odstranit nelze, jelikož to je to, co je drží při životě. Často myslí samy na sebe a chrání v první řadě sebe, ať to stojí, co to stojí. Jejich chování je ovšem pochopitelné a dá se snadno vysvětlit, na základě toho, čím si prošly.

Těmito vzorci chování může být (MPSV, 2015b):

a) Hromadění potravy, schovávání jídla, jedení nestravitelných zbytků, kradení jídla

U dětí v náhradní péči většinou o jídlo nouze není, tudíž strava dítěte bývá pravidelná. Avšak i přesto má dítě potřebu hromadit či enormně pojídat potraviny, aby se tak připravilo na „horší časy“.

b) Lhaní, zatajování prohřešků, kradení

Děti se snaží být lepší, hodnější a získat si pěstouny. Současně ale chtějí něco mít/vlastnit a žene je jejich naučené chování, jak mají přežít, kdyby bylo nejhůře. Pěstouni si často nevědí rady, jelikož vysvětlovat dítěti, že má být upřímné, je často marné.

c) Potřeba tělesného kontaktu

Pěstoun je často pro dítě středobod vesmíru a nechce se od něj ani na chvíli odpoutat. Dítě má tendenci se stále mazlit, vyžaduje hlazení a pozornost. Má strach z opuštění získané dospělé osoby, a proto se právě takto dítě chová.

d) Vývojová regrese

Běžně se můžeme setkat s tím, že se dítě po příchodu do náhradní rodiny vývojově vrátí o krok zpět, či se zasekne. Důvodem je reakce na životní změnu a příchod do nového prostředí. Tento jev je přirozený a dočasný, jakmile se dítě cítí v bezpečí, je schopno ve svém vývoji zdravě pokračovat.

e) Opatrnost v navazování vztahů, ostražitost dítěte

Narozdíl od dětí, které potřebují a vyžadují tělesný kontakt, jsou tyto děti často odtažité a opatrné při utváření nových vztahů. Jsou to většinou ty děti, které byly nesčetněkrát zklamány, a tudíž neumí přijmout otevřenou náruč pěstounů.

f) Agresivní chování, sebepoškozování

Agresivita často pramení z nezvládnutého afektu a dítě neovládne své chování. Negativní chování a emoce jsou následně vypuštěny ven a dítě se stává agresivním. Jedná se i o sebepoškozování, kdy dítě ze sebe chce dostat nahromaděný vztek či úzkost a nějak si ulevit. Uleví si v podobě např. říznutí, píchnutí, škrábnutí do sebe samého. Často si je dítě vědomo problému, ale nedokáže s tím nijak pracovat, a toto je pro něj osvědčený způsob úlevy.

Pazlarová (2016, str. 238) se věnuje problémům chování u dospívajících či starších dětí v pěstounské péči. Tvrdí, že nejčastěji se pěstouni mohou setkat se lhaním, krádežemi a záškoláctvím. Podle ní je důležité identifikovat, proč se tak dítě chová, popřípadě najít příčinu a následně reagovat.

Dle Zezulové (2012, str. 43) děti vyrůstající v ústavní péči mají typické deprivace projevy, kterými si nahrazují jistotu a bezpečí.

„Psychickou deprivací u dětí se miní chybění příležitosti k budování pevné vazby s pečujícími dospělými a blokování příležitosti k rozvoji duševních schopností. Vede k opožděnému vývoji řeči, k retardaci intelektové, emocionálního i morálního vývoje. Typickým následkem je také náhradní uspokojování nenasycených základních potřeb např. přejídáním, automatickými pohyby, masturbací” (Matoušek, 2003, str. 48-49).

3.2.2 Nejčastější výchovné potíže u dětí v pěstounské péči

V této kapitole se budu snažit vystihnout nejčastější výchovné potíže, se kterými se můžeme u dětí v pěstounské péči setkat.

„My prostě ty děti máme, snažíme se být s nimi co nejvíce, reagovat na jejich podněty a přijímat jejich impulzy. Naše výchova rozhodně není jednotná, každý jsme jiný a děti to moc dobře vědí. Jednotný je náš cíl. A nevychováme všechny děti stejně, jak rádi a často zdůrazňují rodiče povahově různých dětí. Ony totiž nejsou stejné, proto ani my je nemůžeme všechny stejně vychovávat” (Zezulová 2012, str. 53).

Mezi nejčastější výchovné problémy podle Zezulové (2012) patří:

- lhaní, podvádění
- majetnictví
- rivalita se sourozenci
- nezvládnutí emocí

3.4 Vztahy

Dle Pazlarové (2016, str. 66) je klíčovým bodem pro úspěšnost pěstounské péče navázání vztahů k pěstounům. Pro správnou adaptaci dítěte do rodiny je vytváření vztahu velmi významné. Vytváření vztahu na straně dítěte pomáhá k vzájemné sympatii s pěstouny a přispívá k absenci poruch chování a poruch vazby. Snadněji se ovšem navazují pěstounům vztahy s dětmi, které si neprošly traumatem či nemají zdravotní nebo mentální omezení. Jako o vztahy obecně je potřeba pečovat, o vztah mezi pěstounem a dítětem pak musíme pečovat obzvláště. Udržení pevného vztahu v tomto případě je dlouhodobý proces, který se táhne daleko za rámec adaptační fáze a vlastně po celý průběh péče.

3.4.1 Biologičtí rodiče dětí v pěstounské péči

Při navazování kontaktu s původní rodinou jde vždy o velmi individuální přístup a posuzování konkrétní situace. Měli bychom brát v potaz to, že biologická rodina je už danou součástí dítěte bez ohledu na to, jestli se o dítě starala dobře, či špatně. Není dobré se bát s dítětem o biologické rodině mluvit, a tím si i ujasnit a vytvořit konkrétní vzpomínky. Kontakt si každý z nás může představovat jinak, někdo si představí pravidelné návštěvy každý týden, a pro někoho to může být jen pozdrav skrze tištěnou korespondenci párkrát ročně. Je nesmírně důležité, aby všichni zúčastnění brali v potaz hlavní potřeby a zájmy dítěte (Archerová, 2001, str. 96). Pazlarová (2016, str.169) doporučuje, aby se kontakt s biologickými rodiči uskutečňoval, jelikož je to jedním z faktorů pro dětský zdravý vývoj osobnosti. Znalost naší historie a rodiny je to, co nás později utváří. Děti, kterým se nedostává informací o jejich historii, si zaplňují mezery v jejich fantazii nerealistickými představami. Dítě má pak mnoho otázek, na které nezná odpovědi.

„Právo na styk dětí s rodiči je obsaženo v Úmluvě o právech dítěte a rovněž v Úmluvě o styku s dětmi, které garantují dětem a jejich rodičům právo navázat a udržovat vzájemný a pravidelný styk” (Hotová a kol., 2018, str. 111). Dále dle občanského zákoníku mají

rodiče právo na pravidelný styk s dětmi, které jsou svěřeny do pěstounské péče. „Pěstounům ukládá povinnost nejen styk rodičů s dítětem umožnit, ale rovněž udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči a dalšími osobami” (Hotová a kol. 2018, str. 112). Jestliže je v nejlepším zájmu dítěte styk omezit či vyloučit, lze tak učinit. V některých případech je nutné zvážit přítomnost třetí osoby při styku s biologickými rodiči.

3.4.2 Biologické děti pěstounů

Ve většině pěstounských rodin už děti jsou, mluvíme tedy o dětech pěstounů vlastních. Je nesmírně důležité, jaké mezi dětmi vlastními a dětmi z pěstounské péče budou panovat vztahy, jelikož je to jeden z hlavních faktorů pro úspěšnou péči. Většinou máme scénáře dva, a to buď, že mezi dětmi panují dobré vztahy, nebo jsou vztahy mezi dětmi špatné. Pokud děti mají vztahy navzájem dobré, můžeme očekávat vznik citové sourozenecké vazby, opory a spolupráce. Pokud se naopak sourozencům nepodaří vybudovat si kladný vztah, mohou se v rodině vyskytovat negativní emoce, rivalita, žárlivost a v neposlední řadě nezdravé soupeření mezi jednotlivými dětmi. Pro děti jsou vztahy se sourozenci klíčové v návaznosti na pozdější soužití v rodině. Zároveň se tím učí vydobýt si místo ve skupině a pracovat na řešení sporů. Dnes se náhradní rodinná péče snaží věnovat více právě vlastním dětem, informovat je a připravit je na nového člena/členy v rodině, čemuž se v minulosti nevěnovalo moc pozornosti (Pazlarová, 2016, str. 241).

3.3 Škola

Většina dětí, která je umisťována do náhradních rodin, je právě ve školním věku nebo ve věku tomu blízkém. Jestliže dítě nemá žádné specifické potřeby či projevy, je zcela logické ho zařadit do běžného kolektivu. I tak musíme brát v potaz to, že se dítě bude ocitat v situacích, které pro něj nebudou příjemné, třeba až bude mít za úkol vytvořit rodokmen s fotkami. Právě kvůli těmto situacím je dobré vybrat školu, kde budou rodiče i dítě maximálně spolupracovat a komunikovat s vedením a učiteli (Zezulová, 2012, str.77). Podle Pazlarové (2016) je postoj školy k situaci rodiny velice důležitý. Rodiče jsou často také ochotni vozit dítě do školy vzdálenější, než je jejich spádová škola, právě kvůli zmíněnému přístupu. Pro dítě z pěstounské rodiny může být obzvlášť složité se adaptovat už do ustáleného kolektivu. Doporučuje se domluvit jak s třídní učitelkou, tak se samotným dítětem, do jaké míry budou informovat žáky a jakým způsobem. V tomto

ohledu záleží primárně na povaze a postoji dítěte. Celková spolupráce mezi rodinou, školou a doprovázejícími organizacemi může být velmi nápomocná.

Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsem se snažila vystihnout vše, s čím budu následně pracovat ve své praktické části. Pojmy, které budu používat v rozhovorech s jednotlivými respondenty, jsem se snažila vysvětlit exaktně a přehledně.

Práci jsem zahájila kapitolou, kde popisuji náhradní rodinnou péči a ostatní pojmy, které s ní nějakým způsobem souvisí. Také jsem touto kapitolou chtěla poukázat na to, že jsou i jiné druhy náhradní péče a nevztahovat vše v této práci jen k péči pěstounské, i když by se to mohlo nabízet. Touto první kapitolou jsem chtěla práci ukotvit a dál jen čerpat od obecných informací ke konkrétním.

Pokračovala jsem, řekla bych, hlavní kapitolou teoretické části, a to kapitolou o pěstounské péči jako takové. Přiblížila jsem v ní všechny důležité informace, ze kterých budu při rozhovorech s dlouhodobými pěstouny vycházet. Jelikož mým cílem v této bakalářské práci je zjistit, jaké výchovné potíže se u dětí podle pěstounů vyskytují, musela jsem bezesporu věnovat pár řádků i výchově jako takové a následně i zahájení a průběhu pěstounské péče už v samotné rodině. Zmínila jsem vztahy a jednotlivé příklady specifického chování a potíží dětí v pěstounské péči. Sama jsem zvědavá, zda se mi nějaké potvrdí, či vyvrátí, anebo díky zkušeným dlouhodobým pěstounům objevím některé další z nich.

II.. Metodická část

4. Výzkum

V této části práce se budu zabývat výzkumnými cíli, které jsem si stanovila, a následně je budu řadit do transformační tabulky. Provedu transformaci dílčích cílů a zdůvodním, proč jsem si pro analýzu dat vybrala právě tuto výzkumnou strategii. Popíši, jak byl výzkum realizován a jak probíhal. V neposlední řadě vysvětlím, jak jsem postupovala při vyhodnocování získaných dat a na závěr kapitoly zmíním i možná etická rizika výzkumu, které jsem při tvorbě mé práce pocítila.

4.1 Výzkumný cíl

Hlavním cílem praktické části je zjistit, s jakými výchovnými potížemi se setkávají dlouhodobí pěstouni u dětí v pěstounské péči.

V návaznosti na hlavní cíl práce jsem stanovila tyto dílčí cíle:

DVC1: Zjistit s jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají u dětí v rámci rodiny.

Tazatelské otázky:

TO1: Co u Vás bylo hlavním důvodem pro přijetí dítěte do rodiny?

TO2: Jak probíhal příchod dítěte do nové rodiny? (popište v rámci všech členů)

DO1. Zpozorovali jste u dítěte zprvu nějaké výchovné či emoční potíže?

TO3: Jaký vztah má dítě s jeho biologickými rodiči?

DO 1.Ovlivňuje to výchovu dítěte?

TO4: Co je podle Vás největší výchovný problém, který s dítětem musíte opakovaně řešit?

TO5: Vychováváte dítě stejně jako své biologické děti?

DO 1. Jaký spolu děti mají vztah?

DVC2: Zjistit s jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají u dětí v rámci školy.

Tazatelské otázky:

TO6: Jak se dítě dokázalo začlenit do nového kolektivu? (popřípadě, jak je začleněno)

TO7: Jaký vztah se spolužáky u dítěte převažuje?

TO8: Je dítě schopno dodržovat stanovená pravidla?

TO9: Řešili jste či řešíte nějaké výchovné potíže v rámci tohoto prostředí?

DVC3: Zjistit jaké strategie pro zvládnání těchto problémů pěstouni aplikují.

Tazatelské otázky:

TO10: Jak se Vám většinou podaří dítě usměrnit?

TO11: Dostali jste doporučení od nějaké z institucí (škola, školka) navštívit s dítětem odborníka?

TO12: Docházíte k některému z odborníků řešit právě výchovné potíže dítěte?

Tabulka č. 2: Transformační tabulka

Hlavní výzkumná otázka	Dílčí výzkumné otázky (DVO)	Indikátory	Tazatelské otázky (TO) + případné doplňující otázky (DO)
S jakými výchovnými potížemi se setkávají dlouhodobí pěstouni u dětí v pěstounské péči?	DVO I. S jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají u dětí v rámci rodiny?	1. Důvod přijetí dítěte do rodiny	TO 1. Co u Vás bylo hlavním důvodem pro přijetí dítěte do rodiny?
		2. Příchod do rodiny 2. Výskyt emočních či výchovných potíží	TO 2. Jak probíhal příchod dítěte do nové rodiny? (popište v rámci všech členů) DO1. Zpozorovali jste u dítěte zprvu nějaké výchovné či emoční potíže?
		3. Vztah dítěte s biologickými rodiči 3. Vliv na výchovu dítěte	TO 3. Jaký vztah má dítě s jeho biologickými rodiči? DO 1. Ovlivňuje to výchovu dítěte?
		4. Nejčastěji vyskytující se výchovný problém	TO 4. Co je podle Vás největší výchovný problém, který s dítětem musíte opakovaně řešit?
		5. Rozdíl ve výchově mezi biologickým dítětem a dítětem v PP 5. Vztah dětí biologických s dětmi v pp	TO 5. Vychováváte dítě stejně jako své biologické děti? DO 1. Jaký spolu děti mají vztah?

	<p>DVO II.</p> <p>S jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají u dětí v rámci školy?</p>	6.Schopnost začlenění dítěte do nového kolektivu	TO 6. Jak se dítě dokázalo začlenit do nového kolektivu? (popřípadě, jak je začleněno)
		7.Vztah mezi dítětem v pp a spolužáky	TO 7. Jaký vztah se spolužáky u dítěte převažuje?
		8. Schopnost dítěte dodržovat pravidla	TO 8. Je dítě schopno dodržovat stanovená pravidla?
		9. Výskyt výchovných potíží ve školním prostředí	TO 9. Řešili jste či řešíte nějaké výchovné potíže v rámci tohoto prostředí?
	<p>DVO III.</p> <p>Jaké strategie pro zvládnání výchovných potíží u dětí pěstouni aplikují?</p>	10. Způsob řešení výchovných potíží	TO 10. Jak se Vám většinou podaří dítě usměrnit?
		11. Role školních institucí při řešení výchovného problému	TO 11. Dostali jste doporučení od nějaké z institucí (škola, školka) navštívit s dítětem odborníka?
		12. Spolupráce s odborníky při řešení výchovných problémů	TO 12.Docházíte k některému z odborníků řešit právě výchovné potíže dítěte?

4.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výběr informantů jsem zvolila záměrně, jelikož jsem požadovala tato kritéria:

- Věk minimálně 18 let
- Dlouhodobý pěstoun (nezáleží na počtu dětí)
- Zkušenost s výchovnými potížemi u dítěte

Celkový počet informantů byl 5 osob, které jsem se snažila popsat a přiblížit orientační tabulkou a krátkou charakteristikou rodiny.

Z důvodu anonymity jsem změnila jména zúčastněných informantů.

Informant	Pohlaví	Věk	Délka pobytu dítěte v rodině
R1	Žena (Iveta)	57 let	4 roky
R2	Žena (Žofie)	58 let	3 roky
R3	Žena (Kristýna)	53 let	8 let
R4	Žena (Alžběta)	32 let	3 roky
R5	Žena (Jana)	58 let	5 let

1. rodina (Iveta)

Rodiče jsou manželé od mládí, oba jsou již v důchodu. Mají svoje 3 biologické děti. Poté, co jejich děti odrostly, se rozhodli stát se pěstouny. Měli dohromady v péči 5 dětí, které měli vždy do dospělosti. Jedno dítě stále v péči mají. Žijí ve velkém domě společně s nemohoucí babičkou a dvěma biologickými syny.

2. rodina (Žofie)

Pěstouni jsou manželé v důchodovém věku. Pro dítě to vždy byla nevlastní babička s dědou. Matka svěřeného dítěte byla alkoholička a s otcem se rozešli krátce po narození dítěte. Matka neměla o dítě zájem, a tak šlo dítě ve čtyřech letech k otci, kde to nefungovalo, jelikož zde nebyly žádné vazby. Následně dítě bylo týráno a využíváno nevlastní matkou, což vyvolalo značné konflikty v celé rodině. Na prázdniny pravidelně jezdilo ke svým, v té době budoucím, pěstounům, což byli babička a děda jeho bratra (od matky), a s nimi mělo báječný vztah. Ti se ho poté ujali, jelikož otec ho chtěl dát do dětského domova.

3. rodina (Kristýna)

Pěstounem je biologická babička, pracuje v sociálních službách v azylovém domě. Dítě má v pěstounské péči již od útlého věku dítěte. Matka začala brát

drogy a otec se s dítětem nestýkal. Když mělo být dítě přiděleno do péče otci, tak byl problém v tom, že otec je Ukrajinec a neměl občanství, tudíž se mu nemohlo dítě do péče právně svěřit. Babička není důsledná, ale je si toho vědoma a snaží se s tím pracovat.

4. rodina (Alžběta)

Rodič pěstoun je sestra svěřeného dítěte s manželem. Pěstouni mají další 2 biologické děti. Dítě bylo do 5 let u matky, kde bylo týrané a žilo v hrozných podmínkách. Do pěstounské péče si ho nejprve vzala matka sestry manžela s jejím přítelem, ale ti pak měli další dítě a o pěstouna už neměli zájem. Dítě šlo samo na sociálku a řeklo, že tam nechce být. Vzala si ho tedy do pěstounské péče jeho vlastní sestra.

5. rodina (Jana)

Pěstounem je biologická babička (od otce). Dítě nejprve bylo od čtyř let v pěstounské péči druhé babičky, jelikož matka ani otec nebyli schopni se o dítě postarat. Babička (od matky) byla zlá a dítě u ní nechtělo dále být, tak si ho do pěstounské péče v 5. třídě vzala druhá babička. Nyní žijí v bytě i s biologickým otcem (tudíž synem babičky), což způsobuje časté konflikty.

Měla jsem možnost při výkonu praxe přijít do styku se dvěma pěstounskými rodinami, které jsem poté tedy mohla požádat o rozhovor. Následně jsem je poprosila o to, zda by mi nemohly zprostředkovat kontakt s dalšími rodinami, které by byly ochotny rozhovor absolvovat. Společně se sociální pracovníci ze zmiňované praxe a pěstouny jsem získala kontakt na další tři rodiny, které jsem posléze oslovila. Po domluvě jsem s každým pěstounem absolvovala individuální rozhovor.

4.3 Metoda sběru dat

Pro svou bakalářskou práci jsem se rozhodla zvolit kvalitativní výzkumnou strategii. Výběr metody závisí na typu informace, informantech a na podmínkách, ve kterých se tak bude dít. U kvalitativní metody spočívá síla v uspořádání a v popisu každodenního života. Hlavní sběr dat tvoří vyprávění, pokládání otázek a naslouchání (Hendl, 2016).

„Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoli informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry” (Hendl, 2016, str. 46).

Jako metodu pro získání dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, o kterém Hendl (2016) tvrdí, že „vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu.“

Ve vstupní části rozhovoru bychom se měli zaměřit na získání důvěry a na navázání osobnějšího vztahu k informantovi. Dále vysvětlit záměr našeho výzkumu, a tím odbourat případné obavy. Během rozhovoru se chovat přátelsky, ale zároveň profesionálně. Otázky by měly být promyšlené, spadat do jednotlivých celků, a dle nich bychom také měli postupovat. Snažíme se udržet rozhovor v plynulém duchu (Gavora, 1996, str. 67).

4.4 Metoda zpracování a vyhodnocení dat

Jako metodu pro vyhodnocení dat v mém výzkumu jsem zvolila metodu otevřeného kódování.

„Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“ (Švaříček, Šed'ová, 2014, str. 211).

Postupovala jsem tedy tak, že jsem si analyzovaný text, což byl v mém případě polostrukturovaný rozhovor, přepsala do písemné podoby a rozdělila na jednotky. Jako jednotku jsem brala slovo, větu nebo celý odstavec. Každé zvolené jednotce jsem následně přidělila kód. To znamená jméno nebo označení, kterým jsem si specifikovala určitý typ. Po vytvoření kódů jsem se snažila systematicky kategorizovat dle souvislosti (Švaříček, Šed'ová, 2014).

Za kategorie jsem považovala každý z indikátorů dílčího cíle, který jsem si v transformační tabulce určila:

DC1: S jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají u dětí v rámci rodiny?

- Důvod přijetí dítěte do rodiny
- Příchod do rodiny
- Výskyt emočních či výchovných potíží
- Vztah dítěte s biologickými rodiči
- Vliv na výchovu dítěte

- Nejčastěji vyskytující se výchovný problém
- Rozdíl ve výchově mezi biologickým a dítětem v pěstounské péči
- Vztah dětí biologických s dětmi v pěstounské péči

DC2: S jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají u dětí v rámci školy?

- Schopnost začlenění dítěte do nového kolektivu
- Vztah mezi dítětem v pěstounské péči a spolužáky
- Schopnost dítěte dodržovat pravidla
- Výskyt výchovných potíží ve školním prostředí

DC3: Jaké strategie pro zvládnutí výchovných potíží u dětí pěstouni aplikují?

- Způsob řešení výchovných potíží
- Role školních institucí při řešení výchovného problému
- Spolupráce s odborníky při řešení výchovných problémů

4.5 Průběh a realizace výzkumu

Výzkumné šetření bylo předem připravováno ke konci roku 2020. Polostrukturované rozhovory poté probíhaly v průběhu zimních měsíců až do začátku března 2021. Vzhledem k situaci v souvislosti s pandemií COVID-19 se výzkumné šetření jednoznačně zkomplikovalo. Informanti nechtěli riskovat přímý kontakt, aby se nevystavili riziku nákazy. Po telefonické domluvě s těmito účastníky rozhovoru jsme dospěli k nejlepšímu možnému řešení pro obě strany, což byly nahrávané telefonáty.

V úvodu byli informanti seznámeni s jistými pravomocemi, které se k nim při rozhoru vztahují. Předem vyplnili souhlas o zpracování osobních údajů a souhlas o nahrávání rozhovoru. Dále byli informováni o právu přeskočit otázku, odmítnout nebo ukončit rozhovor, aniž by museli cokoliv vysvětlovat. Při zahájení polostrukturovaného rozhovoru bylo prvotním cílem seznámit informanty s tím, co je tématem práce a jaké cíle se chystám naplnit.

Navzdory nepříznivým podmínkám se mi povedlo rozhovory uskutečnit a vyvodit z nich užitečné informace. Všichni informanti se dokázali popasovat s otázkami a nebylo nutné je přeskakovat, či rozhovor ukončit. Snažili se být milí, a být co nejvíce nápomocní. I

když někteří ze začátku bojovali s tím, aby se mi otevřeli a převažovala nervozita, tak nakonec se to vždy všem povedlo a já byla schopna identifikovat hlavní problémy.

4.6 Etická rizika výzkumu

Při mém zpracování kvalitativního výzkumu jsem zaznamenala pár rizik, která by mohla výzkum zkreslit. I když si myslím, že rozhodně ne do tak vysoké míry, abych ho nemohla alespoň ze značné části zobecnit.

První riziko, které jsem spatřovala při mé analýze, bylo zastoupení mužské populace při rozhovorech. Rozhovor jsem prováděla vždy s ženami pěstounkami. Nemusím zde sáhodlouze popisovat, že se značně liší pohled mužů a žen na určité věci a výchova nebude v tomto případě výjimkou. Tudíž by tento fakt mohl ovlivnit závěr výzkumu. Jako druhé riziko jsem vnímala výběr informantů, jelikož se jednalo o lidi, kteří se většinou znali a řešili s dětmi podobné problémy. Myslím si, že to by mohlo výzkum také trochu zkreslit.

5. Výsledky výzkumu

5.1 Interpretace analyzovaných dat

V této podkapitole se budu snažit najít odpovědi na dané dílčí cíle, a to díky tazatelským otázkám, které jsem si stanovila ve své transformační tabulce. Zpracuji odpovědi ze svých pěti rozhovorů, které jsem se svými informanty měla možnost absolvovat.

Pro analyzování dat jsem si vybrala techniku „vyložení karet“, podle které budu data členit. „*Jde zkrátka o to, že výzkumník vezme kategorizovaný seznam kódů, kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádá do nějakého obrazce či linky a na základě tohoto uspořádání sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií*“ (Švaříček, Šedřová, 2014, str. 226).

Do přílohy jsem umístila doslovný přepis jednoho z rozhovorů a zbylé jsem uložila do archivu, jakožto autorovi práce.

DVC1: Zjistit s jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají u dětí v rámci rodiny.

Účelem prvního dílčího cíle je zjistit, jak dítě vnímá příchod do nové rodiny zejména po emoční a výchovné stránce. Jaké vztahy panují v domácnosti, a mimo ni s jeho biologickými rodiči. Dále také, jak dlouhodobí pěstouni zvládají výchovu, a jakým výchovným potížím musí čelit nejčastěji.

Tazatelské otázky:

TO1: Co u Vás bylo hlavním důvodem pro přijetí dítěte do rodiny?

U 4 informantek jsem se setkala s totožnou odpovědí. Všechny jako hlavní důvod pro přijetí dítěte do péče označili „povinnost“, jelikož se jednalo o dítě v jejich rodině, které nechtěli vystavit ústavní péči. Příkládám odpověď jedné z nich (Kristýna): „*Protože dcera ho měla v 18 letech, pak žila s přítelem v dalším vztahu, kde měli další dítě. Pak začala s drogama. Byl u ní do 5 let. Byla dobrá máma, ale během půl roku se to rapidně změnilo. Chtěla odjet do Anglie za prací a přítel si vzal mladší dítě a Přemysla jsem si vzala já.*“ Nicméně se zde také objevil jako důvod k přijetí láska k dětem. Informantka (Iveta) uvádí: „*Měli jsme rádi děti, když moje vyrostly, tak jsme si vzali další.*“

TO2: Jak probíhal příchod dítěte do nové rodiny? (popište v rámci všech členů)

Ve 3 případech probíhal příchod hladce a žádné velké změny osoby nevnímaly. Jak uvádí jedna z informantek (Žofie): „*V té době byl u nás na prázdninách, probíhalo to v pořádku.*“ nebo Jana: „*Petra de facto žádnou změnu nezaregistrovala, byla ráda, že na ní mám papír a oslavily jsme to.*“ U 2 zbylých případů byl příchod komplikovanější, hlavně ve smyslu ostatních členů domácnosti (zejména dalších dětí). Viz Kristýna, která uvádí: „*Velká změna pro biologického syna. Bylo mu 11, když Přemysl přišel. Musela jsem rozdělit pokoj na 2 půlky. Nenesl to dobře, ale postupem času to šlo.*“

DO1. Zpozorovali jste u dítěte zprvu nějaké výchovné či emoční potíže?

Naprostá většina informantek uvedla, že zaznamenali u dítěte jisté psychické potíže. Dle Kristýny: „*Byl hodnej, pokornej, ale neměl režim a byl hodně uzavřenej.*“ nebo Žofie: „*Hrozný, má i psychické problémy do dneška. Během času vyšlo na povrch, že jakákoliv situace se stala, tak si vzpomněl na něco, co ho zasáhlo. Byla to například studená sprcha, nebo ho za trest přivazovali k židli, takže moc nechce sedět na plastových židlích venku. Bojí se tmy, protože když zlobil, tak ho vyhodili před barák do tmy, u kolejí.*“ Jako poslední příklad uvedu paní Alžbětu „*Zaznamenala jsem spíš výchovné. Dan se bál něco říct, udělat. Měl to už u tchýně, ale u nás se to napravilo.*“

TO3: Jaký vztah má dítě s jeho biologickými rodiči?

Rozhovory se ukázalo, že ve 3 případech probíhá minimální kontakt. Alžběta: „*S matkou se nestýkají, neprojevuje zájem, občas se ozve, a Jakub to využije pro nákup něčeho třeba. Otec jezdí na návštěvy, občas se setkají ve městě. Spoří mu, je to v pohodě, pomůže, přiveze.*“ Kristýna uvádí, že: „*S otcem z Ukrajiny nevznikla vazba. Akorát tam probíhal nepravidelný kontakt ve městě. K mámě zaujmul postoj nenávisti a absolutní odpor. Jednou jsme za ní byli v Anglii, přežíral se a choval se divně. Nechtěl s ní kontakt. Důvodem taky bylo to, že už měla další dítě.*“ Také jsem zaznamenala případ, kdy dítě rodiče v podstatě nezná: „*Matka zemřela, otce neznal. Sestra ovlivňuje výchovu stále a je to neúnosný, furt ho k něčemu navádí a on neví, jak se bránit, protože má rád ji i nás*“ (Iveta). Posledním kódem byla kategorie, kdy je dítě spolu s rodiči nebo s rodičem v pravidelném kontaktu: „*Vzhledem k tomu, že otec bydlí s náma, tak s ním má Petra takovej kamarádskej vztah než otcovskej. S matkou je ve styku telefonicky, nejeví zájem*

ani na narozeniny a svátky. Otec ovlivňuje výchovu, jelikož s námi bydlí, tak občas něco řekne.” (Jana)

DO 1. Ovlivňuje to výchovu dítěte?

V případech, kdy je s rodiči udržován minimální kontakt, tak to výchovu zjevně neovlivňuje. Akorát paní Jana uvedla, že: „*Otec ovlivňuje výchovu, jelikož s námi bydlí, tak něco řekne.*“ A Iveta naopak uvedla, že: „*I když matka umřela a otce nezná, tak sestra výchovu ovlivňuje hodně. Navádí ho pořád k něčemu a on jí nedokáže vzdorovat. I na nás zavolala sociálku.*“

TO4: Co je podle Vás největší výchovný problém, který s dítětem musíte opakovaně řešit?

Nejvíce opakovaným problémem, jak jsem z výzkumu usoudila, je právě lhaní, se kterým se setkávají ve všech dotazovaných rodinách. Například Žofie jmenovala tyto problémy: „*Lhaní, bojí se říct pravdu, podvádění.*” Je také důležité zmínit, že většina dětí v důsledku toho, jak s nimi bylo zacházeno, nedůvěřuje dospělým. Dokazuji to na příkladu: „*Další problém je ten, že ona nevěří dospělým. Protože všichni se na ni v průběhu života vykašlali. Opravdu nevěří dospělejším a chce si všechno dělat podle svého.*” (Jana) V neposlední řadě se také tři pěstounky zmiňovaly o užívání návykových látek u dětí: „*Do 11 let zlatý dítě, ale v pubertě si víc věci nese. Honí se za zážitky, a tak si dá cigára, marihuanu. Má blbý kamarády.*” (Kristýna) a Iveta: „*Lhaní, krádeže, kouření, tráva.*”

TO5: Vychováváte dítě stejně jako své biologické děti?

Co se týče výchovy jako takové, tak 3 z 5 informantek potvrdily, že děti vychovávají mírněji, než vychovávaly své biologické děti. U některých to bylo spíše v důsledku věku. Příklad: „*Nejde to, protože Petru lituju a jsem tím ovlivněná, ale nechci podlehnout lítosti.*” (Jana) „*Snažíme se, ale je to další generace, takže to stejné nebude, ale spíš mírnější.*” (Žofie)

DO 1. Jaký spolu děti mají vztah?

Z 5 rodin se pouze ve 3 vyskytují sourozenci. Všude je vztah přirozený a děti jsou schopny spolu vyjít bez větších obtíží. Alžběta uvádí, že: „*Děti ho berou jako bratra, je tam to normální sourozenecký laškování.*“

DVC2: Zjistit s jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají u dětí v rámci školy.

Druhým dílčím cílem bylo zjistit, jak se dítě začlenilo/začleňuje do kolektivu, a jaké vztahy převažují se spolužáky. Jestli je dítě schopno dodržovat stanovená pravidla ve škole. A také zjišťuji, jestli dlouhodobí pěstouni musí, či museli řešit nějaké výchovné potíže v návaznosti na toto prostředí.

Tazatelské otázky:

TO6: Jak se dítě dokázalo začlenit do nového kolektivu? (popřípadě, jak je začleněno)

Ve 4 z 5 případů se u dětí projeví problémy se začleněním do kolektivu ve škole. Například Jana uvádí: „*Změnila školu, tam se nezačlenila, i přesto, že učitelka měla veškerý podklady z poradny i psychiatrie (potvrzeno ADHD), ale Petra nastoupila do rozjetého vlaku, což nedělalo dobrotu. Byly konflikty.*“ Stejně tak tomu bylo i u dalšího informanta, kdy pěstounka uvedla, že: „*Nic moc, kupuje si kamarády, nemá opravdové kamarády*“ (Iveta). Naopak jeden informant uvedl bezproblémovost dítěte se začleněním do kolektivu. Což popisuje jako: „*Začlenil se dobře, učitelé ho mají rádi.*“ (Alžběta)

TO7: Jaký vztah se spolužáky u dítěte převažuje?

Pouze jeden informant zmiňuje, že dítě se spolužáky vztahy nenavazuje: „*Vymejšlí si, aby byl zajímavější, vypráví nesmysly*“ (Iveta). Ve spojitosti s odpovědí na předchozí otázku informant uvedl, že si dítě kamarády kupuje, tudíž u něj převažuje pasivní vztah ke spolužákům. U zbylých dětí bylo zjištěno, že mají neutrální až dobré vztahy se spolužáky. Například u Petry se vztahy zlepšily s přechodem na novou školu. Kristýna uvedla, že se dítěti lepší vztahy s přibývajícím věkem: „*Čím vyšší ročník, tím lepší vztahy, srovnává se.*“

TO8: Je dítě schopno dodržovat stanovená pravidla?

Převážná část informantů uvedla, že děti jsou převážně schopny dodržovat stanovená pravidla. Avšak v důsledku poruch chování mívají občasné potíže s tím pravidla neporušit. Příklad: „*Jak kdy, na úkor ADHD, většinou ano.*“ (Jana) Větší potíže s dodržováním stanovených pravidel se objevily u 1 dítěte, kdy pěstoun informoval

o problému záškoláctví dítěte.

TO9: Řešili jste či řešíte nějaké výchovné potíže v rámci tohoto prostředí?

Celkem 4 informátoři se shodli, že není obvyklé docházet pravidelně do školy, kvůli řešení výchovných potíží. Většina si vzpomněla na jednu situaci, kvůli které do školy dojít museli a následně ji řešili. Dokládám na citacích: „*Trošku jo, neuvědomil si, že ho holka nechce, tak ji šikanoval*“ (Žofie). „*Byli jsme jednou, jinak ne*“ (Alžběta). Stejně jako v předchozí otázce zde byl problém s totožným dítětem. V důsledku jeho záškoláctví, drzosti a menších potyček, pěstouni museli řešit problémy se školou, a následně mu byla snížena známka chování. „*Drzost, snížená známka z chování. Několikrát jsme byli ve škole, chtěl se předvést a dělal hlouposti. Posmíval se mu někdo, tak ho chytil pod krkem.*“ (Kristýna)

DVC3: Zjistit jaké strategie pro zvládání těchto problémů pěstouni aplikují.

Ve třetím a zároveň posledním dílčím cíli jsem chtěla zjistit, jaké strategie používají dlouhodobí pěstouni pro zvládnutí výchovných problémů. Zdali se setkali s doporučením od nějaké z institucí k navštívení odborníka. A také, jestli dítě dochází či docházelo do nějaké instituce či k odborníkovi, právě kvůli výchovným potížím.

Tazatelské otázky:

TO10: Jak se Vám většinou podaří dítě usměrnit?

U 3 informantek se odpověď shodovala, jelikož mi každá přiznala, že to není snadné a stále pořádně nevědí, jak problém vyřešit správně, když nastane. Jedna z odpovědí zněla například takto: „*Masakr, není to jednoduchý. Pěstounství je práce. Pořádná. Hledání cesty, emoce, křik, zákazy, naučit se mluvit s ním, dodržovat zákazy. Šlapat na paty a mluvit*“ (Kristýna). Další odpověď byla stručná a oproti odpovědi předchozí zněla spíše rezignovaně a odevzdaně: „*Nepodaří se ho usměrnit, nikdy se nepřizná*“ (Iveta). V kontrastu s tím jsem se pak u jedné z informantek setkala s odpovědí, která mě překvapila, jelikož šlo odlišný způsob zvládání situace: „*Povídání, fyzický kontakt, obejmutí*“ (Žofie). Je tedy zjevné, že každá informantka má svůj způsob, kterým se snaží dítě udržet v “zajetých” kolejích, anebo stále hledá vyhovující způsob usměrnění dítěte.

TO11: Dostali jste doporučení od nějaké z institucí (škola, školka) navštívit s dítětem odborníka?

Ve většině případů pěstounům byla doporučena návštěva odborníka, a to kvůli jejich výchovným potížím. Viz. Příklad: „*Jsmo vedeni Dobrou rodinou (org. pro pěstouny) a díky nim jsme se všude dostali. 4 roky navštěvujeme dětskýho psychologa, pedagogicko-psychologickou poradnu, kam docházíme jednou za 2 roky. Taky k psychiatrice, ted' se projevuje lítost*” (Žofie). Další informant (Jana) zmiňuje, že: „*Když byla u druhý babičky, byla v psychiatrické léčebně a v pedagogicko-psychologické poradně. Na popud školy. Pak když jsem ji dostala do péče a byly problémy, tak jsme docházely k dětskýmu psychiatrovi, který jí předepisoval léky na soustředění. Pak jsme to zkoušeli i bez léků, jelikož neměly efekt. Pak začalo docházet k velkéj hádkám a přes naši kurátorku jsem se dostala do SVP s tím, že bysme to chtěly obě řešit.*” Jedné z informantek nebyla školou doporučena návštěva žádného specializovaného zařízení, ale po svém uvážení se jej rozhodla vyhledat sama: „*Od školy nikdy, já všechno sama.*“ (Kristýna)

TO12: Docházíte k některému z odborníků řešit právě výchovné potíže dítěte?

Každý z pěstounů potvrdil, že s dítětem dochází k odborníkovi. Nicméně liší se počet navštěvovaných odborníků a četnost návštěv. Nejčastěji navštěvovanými odborníky se ukázali psychologové a etopedi v SVP. Příkladem je odpověď Žofie: „*4 roky navštěvujeme dětskýho psychologa, do ppp docházíme jednou za 2 roky. Taky navštěvujeme psychiatricku, ted' se projevuje lítost. SVP, tam to začalo, když mu bylo 9 let a od ty doby tam jednou měsíčně dochází.*” Nebo také dle Kristýny: „*SVP (jednou za čas), psycholog (dříve pod záštitou doprovázející organizace pro pěstouny).*“

Shrnutí výzkumné části

Prostřednictvím 1. dílčího výzkumného cíle se mi podařilo zjistit s jakými výchovnými potížemi se pěstouni setkávají u dětí v rámci rodiny a další náležitosti, které toto chování mohlo ovlivnit. Samotný příchod a přijetí dítěte do nové pěstounské rodiny sehrává roli ve vývoji dítěte a následně i ve vztazích mezi členy rodiny. Polehčující okolností pro většinu dětí v mém šetření bylo právě to, že jejich pěstounem se stali jiní členové rodiny, se kterými už v minulosti měli možnost navázat nějaký bližší vztah. S příchodem dítěte do rodiny pěstouni pocítili jisté psychické, emoční či výchovné potíže. Například v podobě nedůvěry k dospělým, strach z odhalení pravdy, což vedlo ke lhaní. V jednom případě dítě vykazovalo známky antisociálního chování, jelikož se řešily neustálé krádeže, a to jak peněz, tak věcí. U dětí se prokázalo pochopitelně zhoršení chování v adolescentním věku, což dle slov informantek znamená časté odmítání, hádky, ale také kouření (cigarety, marihuana). Po příchodu dítěte do pěstounské rodiny jsem zjistila, že děti neudržují nebo minimálně udržují vztahy se svými biologickými rodiči, kteří tudíž dítě dále neovlivňují ve výchově. Většina informantek přiznala mírnější výchovu, z důvodu lítosti, což může vést k pravděpodobnějšímu výskytu výchovných potíží během následného vývoje dítěte. V pěstounských rodinách, kde se vyskytují i další děti, nebyly zaznamenány žádné závažné problémy ve vybudování vztahů nebo v přijetí dítěte do rodiny.

V rámci 2. dílčího výzkumného cíle jsem zkoumala, jaké výchovné potíže mohou nastat u dětí v rámci školy a školního prostředí. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že všechny děti zvládají fungovat ve třídním kolektivu s výjimkou jednoho. Jeho výchovné potíže se projevovaly záškoláctvím, drzostí k ostatním a následně sníženou známkou z chování. Zbylé děti nevyvolávají žádné konflikty v třídním kolektivu a snaží se v něm adaptovat. Ve školním prostředí je nutné dodržovat určitá pravidla, kterými se dokáží děti řídit, ale opět s výjimkou jednoho stejného dítěte. V návaznosti na dílčí cíl bych chtěla zmínit, že pěstouni se setkávají s výchovnými potížemi ve školním prostředí. Jedná se o nekázeň, drzost vůči autoritám, v krajním případě již zmíněné záškoláctví. Při vzniku méně závažných výchovných potíží se problém většinou řešil na půdě školy a pěstoun nebyl nucen se dostavit do školy, avšak následně mu byla doporučena spolupráce s odborníky.

Úkolem dílčího výzkumného cíle č. 3 je zjistit, jaké strategie pro zvládání těchto problémů pěstouni aplikují. Informantky nemají jednu danou strategii, skrze kterou zvládají dítě usměrnit, ale snaží se stále nalézat nové způsoby, které budou oběma stranám vyhovovat. Na různé situace reagují různými strategiemi. Snaží se působit na city dítěte tím, že mu projevují lásku nebo se snaží dítěti domluvit. Některé řeší problémy i útekem od konfliktu, z důvodu většího emočního vypětí v danou chvíli mezi oběma stranami. Spolupráce s odborníky byla ve většině případů doporučena školou, na základě chování dítěte. Pouze jedna informantka se rozhodla výchovné potíže dítěte řešit sama, bez doporučení instituce. Všechny informantky s dětmi navštěvují instituce, které pomáhají se zvládáním výchovných potíží u dítěte. Za nejčastější byly označeny návštěvy psychologa a zařízení SVP.

Závěr a diskuze

V bakalářské práci jsem se zabývala výchovnými potížemi u dětí v pěstounské péči očima dlouhodobých pěstounů. Hlavním cílem bylo zjistit, s jakými výchovnými potížemi se dlouhodobý pěstouni setkávají u dětí v pěstounské péči. V teoretické části jsem dle nastudovaných zdrojů uváděla, jaké se podle autorů výchovné potíže v těchto rodinách vyskytují. Dle získaných informací jsem si udělala obrázek o tom, jaké odpovědi uslyším nejčastěji, a co je hlavní příčinou těchto problémů. Jako hlavní cíl mé práce jsem si dala za úkol zmapovat, jaké výchovné potíže se u dětí z pěstounských rodin objevují nejčastěji. Dále pak také, jaké problémy se objevují v rodinném či školním prostředí. Zároveň jsem chtěla zjistit strategie zvládnání těchto problémů a následné řešení, které by mohlo být přínosem pro další jedince, kteří se s touto problematikou setkají v rámci pěstounské péče.

Teoretickou část jsem si rozdělila na tři jednotlivé kapitoly. První byla věnovaná náhradní rodinné péči, kde jsem popsala i jiné druhy péče, které se vedle pěstounské péče běžně využívají. Ve druhé kapitole jsem měla za úkol co nejpřehledněji a nejlépe vymezit pěstounskou péči se všemi náležitostmi i v rámci legislativy, která zde hraje významnou roli. Ve třetí kapitole jsem se věnovala dítěti, které se dostane do pěstounské péče. Snažila jsem se popsat samotný příchod do rodiny, dále výchovu a vztahy, které by mohli chování dítěte ovlivnit. Všechny tyto informace, které jsem ve své teoretické části prezentovala, teď mohu porovnat s tím, co jsem sama dle výzkumu zjistila.

V praktické části jsem vedle cíle hlavního stanovila další tři dílčí cíle, které mi měly pomoci se lépe dostat k jádru problému a následně získat potřebné informace pro můj výzkum. Díky kvalitativnímu šetření a mým polostrukturovaným rozhovorům, které jsem s dlouhodobými pěstounkami absolvovala, si troufám říci, že jsem naplnila mé cíle práce. Jsem si plně vědoma toho, že by bylo jednoznačně lepší uskutečnit rozhovorů více, ale bohužel i toto množství informantů bylo těžké sehnat a pohovořit s nimi o tak osobních věcech s někým úplně cizím, jako jsem byla pro pěstounky já. Nicméně odpovědi na otázky byly dostačující k tomu, aby vytvořily určitý náhled na situaci a já z nich mohla vyvodit závěr odpovídající této problematice.

Výzkumem bylo zjištěno, že u většiny dětí se pěstounky setkávají se lhaním jako s nejčastějším výchovným problémem. Další specifické chování dětí, které jsem uváděla v

teoretické části, se taktéž objevovalo, ale u každého dítěte jinak a velice individuálně v návaznosti na okolní vlivy. Ve školním prostředí se dítě chová přece jen jinak, než tomu bývá doma v nové rodině. Tudíž jsem chtěla také zjistit, jak se takové děti ve škole projevují, a zdali se s nimi řeší výchovné potíže v rámci tohoto prostředí. V návaznosti na teoretickou část bych ráda zmínila, že výběr školy a následná komunikace jsou nesmírně důležité pro to, aby dítě fungovalo a bylo spokojené. Tento aspekt potvrdily informantky jako pravdivý, jelikož se samy některé z nich setkaly s neohleduplností například od třídní učitelky či spolužáků. Dvě pěstounky musely školu dítěti měnit právě kvůli špatnému začlenění do kolektivu a následným výchovným potížím. Obě byly přesvědčené o tom, že kdyby se pěstovala lepší komunikace, a to jak s dětmi, tak učiteli, tak se dítě nemuselo dostat do takové situace. Z výzkumu také vyplynulo, že pro hlavní zvládnutí výchovných potíží se pěstounky obrací na organizace, jak už na doprovázející pěstounské, tak i konkrétně na ty, které jim s daným chováním mohou pomoci. Většinou škola upozorní na problémy dítěte a doporučí vyhledání odborné pomoci.

Bakalářská práce mi přinesla nový pohled na celou situaci dětí s výchovnými problémy. Uvědomila jsem si, čím vším většinou děti musí projít, než se dostanou do rukou někomu, kdo jim je schopen dát tu péči, kterou každé dítě potřebuje. Často vidíme jen zlobivé a problémové dítě, ale jako sociální pracovník musíme zjistit, kde je příčina či zavinění tohoto chování. Pokud bych dělala výzkum ve své další práci, tak bych ráda jako výzkumný vzorek měla právě tyto děti. Chtěla bych zjistit jejich pocity, a také to, jak ony samy tyto situace vnímají.

Tato práce může sloužit jako zdroj informací pro někoho, kdo by se chtěl stát náhradním rodičem, jelikož poukazuje na problémy, které se nejčastěji vyskytují. Dále může být přínosem pro doprovázející organizace, které se díky této práci mohou více na tuto problematiku zaměřit a připravit.

Seznam příloh

Příloha číslo 1: Seznam otázek

Příloha číslo 2: Polostrukturovaný rozhovor s informantkou

Seznam tabulek

Tabulka číslo 1: Podrobný popis výše příspěvku s ohledem na věk dítěte v pěstounské péči, str. 23.

Tabulka číslo 2: Transformační tabulka, str. 37-38.

Seznam grafů

Graf číslo 1: Procentuální rozložení důvodů umístění do náhradní péče, str. 13.

Seznam použité literatury

ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: [nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině]*. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.

BUBLEOVÁ, Věduna. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 2., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013. ISBN 978-80-87455-17-3.

Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.

GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Přeložil Vladimír JÚVA. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

PAZLAROVÁ, Hana, ed. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1020-7.

Pěstounství je profese. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015. ISBN 978-80-7421-115-7.

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0872-3.

SMUTKOVÁ, Lucie. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-069-1.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Seznam elektronických zdrojů

Formy náhradní rodinné péče. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>.

<https://prorodinu.olomouc.eu/> [online]. Olomouc: Statutární město Olomouc, 2020 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://prorodinu.olomouc.eu/socialne-pravni-ochrana-deti/nahradni-rodinna-pece>

Institucionální (ústavní) péče o dítě. <http://www.knihovnanrp.cz/> [online]. Praha: Nadace J&T, 2021 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/system-nahradni-rodinne-pece-v-cr/institucionalni-ustavni-pece-o-dite/>.

Já pěstoun. hledamerodice.cz [online]. Praha: Nadace J&T, 2017 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>.

Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015b [cit. 2019-07-21]. ISBN 978-80-7421-103-4. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/publikace-240.pdf>.

Vývoj dětí v náhradních formách péče [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011 [cit. 2021-03-22]. ISBN 978-80-7421-040-2. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/954480/nahradni_pece.pdf/0152838a-6c55-7fc1-7ec3-f90d916e56a4.

Základní informace o náhradní rodinné péči [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s, 2011 [cit. 2021-03-22]. ISBN 978-80-87455-01-2. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/zakladni_informace_o_nahradni_rodinne_peci.pdf.

Přílohy

Příloha č. 1 – Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s poskytnutím údajů za účelem vypracování bakalářské práce s názvem Výchovné potíže u dětí v pěstounské péči očima dlouhodobých pěstounů.

Jméno a příjmení: _____

Rozhovor je anonymní, nikde nebudou uvedeny identifikační údaje.

Data jsou vázána mlčenlivostí, bude s nimi pracovat pouze Ema Bartůšková.
Archivována budou do května roku 2021, kdy proběhne obhajoba BP.

Prohlašuji, že v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a vyhláškou EU 2016/679 o GDPR souhlasím se zpracováním údajů získaných během rozhovoru a byl(a) jsem před zahájením informován(a) o výzkumu.

Datum: _____

Respondent

Eliška Nováková

Příloha č. 2 – Seznam otázek

1. Co u Vás bylo hlavním důvodem pro přijetí dítěte do rodiny?
2. Jak probíhal příchod dítěte do nové rodiny? (popište v rámci všech členů)
Doplňující otázka: Zpozorovali jste u dítěte zprvu nějaké výchovné či emoční potíže?
3. Jaký vztah má dítě se svými biologickými rodiči?
Doplňující otázka: Ovlivňuje to výchovu dítěte?
4. Co je podle vás největší výchovný problém, který s dítětem musíte opakovaně řešit?
5. Vychováváte dítě stejně jako své biologické děti?
Doplňující otázka: Jaký spolu děti mají vztah?
6. Jak se dítě dokázalo začlenit do nového kolektivu (popřípadě, jak je začleněno)?
7. Jaký vztah se spolužáky u dítěte převažuje?
8. Je dítě schopno dodržovat stanovená pravidla?
9. Řešili jste či řešíte nějaké výchovné potíže v rámci tohoto prostředí?
10. Jak se Vám většinou podaří dítě usměrnit?
11. Dostali jste od nějaké z instituce (škola, školka) doporučení navštívit s dítětem odborníka?
12. Docházíte k některému z odborníků řešit právě výchovné potíže dítěte?

Příloha č. 3 - Polostrukturovaný rozhovor s informantkou

1. Co u Vás bylo hlavním důvodem pro přijetí dítěte do rodiny?

„Protože dcera ho měla v 18. letech, pak žila s přítelem v dalším vztahu, kde měli další dítě, byly tam rozpory. Začala s drogami. Malej byl u ní do 5 let a byla to dobrá máma, ale během půl roku se to rapidně změnilo. Pak chtěla odjet do Anglie za prací a otec si vzal mladší dítě a Sama jsem si vzala já.”

2. Jak probíhal příchod dítěte do nové rodiny? (popište v rámci všech členů)

„Velká změna pro biologického syna, protože mu bylo 11 let, když Sam přišel. Tak se pokojíček rozdělil na 2 půlky. Taky jsem si musela vzít půjčku, abych mu koupila věci do školky...”

DO1. Zpozorovali jste u dítěte zprvu nějaké výchovné či emoční potíže?

„Z babičky mammo-babičkou, takže jsem musela nastolit režim. Byl hodnej, pokornej, ale neměl režim a nemohl pokračovat vztah babička-vnuk a byl hodně uzavřený.”

3. Jaký vztah má dítě se svými biologickými rodiči?

„S otcem z UK nevznikla vazba. Je tam nepravidelný kontakt ve městě. K mámě má postoj, jako nenavist a absolutní ztráta důvěry. Jednou za ni byl v Anglii, i se mnou samozřejmě. Přežíral se a choval se divně, nechtěl s ní kontakt. Ona už v tu dobu měla další dítě, což tomu nepřidalo.”

DO1. Ovlivňuje to výchovu dítěte?

„Nijak zvlášť.”

4. Co je podle Vás největší výchovný problém, který s dítětem musíte opakovaně řešit?

„Do 11 let zlatý dítě, poté v pubertě si více věci nese. Problémem jsou cigára, marihuana, blbí kamarádi, honí se za zážitky. Po tom jsme to řešili SVP pobytem.”

5. Vychováváte dítě stejně jako své biologické děti?

„Snažila jsem se vychovávat stejně. Svoje mám 3, kluci jsou skvělý, oba mají vejšku a vede se jim dobře a pak dcera, ale to už jsem říkala. Ale tím, že má jiný rodiče, tak ta povaha a rysy má po nich.”

DO 1. Jaký spolu děti mají vztah?

„S nejstarším má dobrý vztah. Ten s kterým vyrůstal, tak tam to není ideální. Má rád svůj režim a je důsledný a chce do toho napasovat i toho Sama.”

- 7. Jak se dítě dokázalo začlenit do nového kolektivu? (popřípadě, jak je začleněno)**
„Ve školce mi říkali, že takhle smutný dítě tam nikdy neměli. Smutek ve tváři. Na základce nic hrozného, kamarády měl, ale byl zamlklý. Pak jsme se přestěhovali a změnila jsem mu školu, kde byl od 6. třídy a už se vědělo, že je pěstoun, tak že je divný. Byly tam předsudky ve škole. Nikomu nedůvěřoval a chytnul se špatného kamaráda.”
- 8. Jaký vztah se spolužáky u dítěte převažuje?**
„Čím vyšší ročník, tím lepší. Srovnává se, ale byl to pro mě dlouhý psychologický boj.”
- 9. Je dítě schopno dodržovat stanovená pravidla?**
„Ne, chodil za školu i. Ale momentálně se snaží.”
- 10. Řešili jste či řešíte nějaké výchovné potíže v rámci tohoto prostředí?**
„Drzost, snížená známka z chování, několikrát jsem byla ve škole. Vždy se chtěl předvést a dělal hlouposti. Jakmile se mu někdo posmíval, tak ho chytil pod krkem. Zase ale nežaluje a řekne pravdu do očí.”
- 11. Jak se Vám většinou podaří dítě usměrnit?**
„Masakr, není to jednoduchý. Pěstounství je práce, a to pořádná. Je to hledání cesty...emoce, křik, zákazy. Naučit se mluvit s ním, dodržovat zákazy, jako chodit ven, mobil, počítač). Šlapat na paty a mluvit.”
- 12. Dostali jste doporučení od nějaké z institucí (škola, školka) navštívit s dítětem odborníka?**
„Od školy nikdy. Já všechno sama. Ve škole mi vyhrožovali SVP, ale sama ho tam už měla přihlášenýho a chtěla jsem ho tam dát.”
- 13. Docházíte k některému z odborníků řešit právě výchovné potíže dítěte?**
„Chodíme i po pobytu stále ambulantně do SVP (jednou za čas). Dříve jsme docházeli i k psychologovi (pod záštitou Rákosníčku- org. pro pěstouny v Děčíně).”